

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра практичної та клінічної психології

(повна назва кафедри)

К в а л і ф і к а ц і й н а   р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

“Особливості розвитку допитливості та пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку»

“Peculiarities of the development of curiosity and cognitive interest in children of older preschool age”

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Освітня програма Психологія

Голинська (Волошина) Влада Сергіївна
Керівник к.істор.н., доц.. Піщевська Е.В.

Рецензент к.психол.н., доцент кафедри загальної та
диференціальної психології ПНПУ

ім. К. Д. Ушинського Ульянова Т.Ю.

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК № _____

Протокол засідання кафедри

протокол № ____ від _____ 11.2024 р.

№ __ від 10. 2024 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

Завідувач кафедри _____ Литвиненко О.Д.

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК _____

(підпис)

(підпис)

2024

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ДОПИТЛИВІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	6
1.1. Допитливість як психологічний феномен	6
1.2. Допитливість як основа розвитку пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку	12
1.3. Ознаки та умови розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку	17
1.4. Конструювання як метод розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку	24
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ ІІ. ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	33
2.1. Проблема пізнавальної активності дітей дошкільного віку	33
2.2. Особливості розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку	40
2.3. Методи та прийоми розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку	46
2.4. Дидактичні ігри як чинник розвитку пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку	53
Висновки до розділу 2	60
РОЗДІЛ ІІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОПИТЛИВІСТІ ТА ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	63
3.1. Програма дослідження	63
3.2. Методи та методики дослідження	63
3.3. Аналіз результатів дослідження	65
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВОК	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83
ДОДАТОК	91

ВСТУП

На сьогодні значно зросли вимоги до становлення творчої, активної особистості, здатної до виконання складної пізнавальної діяльності, до охоплення широкого кола питань, до пошуку альтернативних шляхів розв'язання проблеми. Сучасний заклад дошкільної освіти, як найперша ланка неперервної освіти, формує особистість, що не тільки володіє певним об'ємом знань, а й вміє здобувати знання та оперувати ним, проявляти творчий підхід до подальшої діяльності. Основу таких можливостей людини визначає динаміка її сфери пізнання, сформованість пізнавальних інтересів. У нормативних документах, зокрема Базовому компоненті дошкільної освіти України пізнавальний розвиток особистості визначено як пріоритетний.

У сучасній науковій психолого-педагогічній літературі психічний розвиток дитини дошкільного віку розглядається як процес і результат засвоєння культурно-історичного досвіду попередніх поколінь. Необхідною умовою засвоєння цього досвіду є особиста активність дитини, в тому числі і пізнавальна, що проявляється у відповідній діяльності. Проблема розвитку пізнавальної активності пояснюється загальними тенденціями гуманізації освіти і залишається однією з найактуальніших.

Пізнавальна активність дитини дошкільного віку не є вродженою, а є результатом розвитку і формуванням її дорослими. Теоретико-методичною основою такого твердження є дослідження видатних науковців О. Запорожця, Г. Єльнікової, Ю. Приходько, В. Котирло, та інших. Усі пізнавальні процеси дитини: відчуття, сприймання, мислення, увага, пам'ять, уява, мова є частинами єдиного процесу пізнання і відображення дійсності.

До питання пізнавального інтересу та його розвитку виявляли увагу велика кількість дослідників. Дослідженнями науковців у сфері дошкільної освіти та дитячої психології: Л. Буркової, Т. Кондратенко, С. Ладивір, М. Лісіної, Л. Лохвицької, М. Піддякова, О. Проскури, В. Суржанської, Г. Стадника, Т. Ткачука та інших доведено, що найбільш інтенсивно пізнавальний інтерес формується у

дитини саме в дошкільному віці. Ними було визначено його сутність, види та критерії. Вивченням процесів формування пізнавальних інтересів та когнітивних особливостей дітей дошкільного віку займалися Л.Божович, Л. Гордон, В. Лозова, А. Маркова, Н. Морозова, С. Рубінштейн, Ж. Тельнова та інші.

Одним із структурних компонентів пізнавальної активності дитини є допитливість. Зважаючи на її роль в пізнавальній активності дошкільника існує необхідність додаткового висвітлення. Серед спеціально розроблених засобів розвитку допитливості у віці особливе місце займає метод дитячого експериментування. Нині окремі аспекти дитячого експериментування отримали свій відбиток у роботах Н.Н. Поддьякова, О.М. Поддьякова, О.В. Дибіна, І.Е. Куликовській, А.І. Савенкова та ін.

На сутність допитливості є різні погляди: її розглядають як особливу форму пізнавальної активності (С.Л. Рубінштейн, Н.Ф. Добринін, М.Ф. Беляєв, А.А. Абдуллаєв), те, як ступінь формування пізнавальних інтересів (І. І. Цветков, І. М. Подберезін, М. Ф. Морозов та ін). Вивченню проблеми допитливості та пізнавальної активності, зокрема, вивченню проблеми інтересу до праці присвячено роботу П.Л. Сірбіладзе.

Незважаючи на численні дослідження, частина проблеми, яка обрана темою даної кваліфікаційної роботи є на сьогодні ще недостатньо вивченою та висвітленою, тому надзвичайно актуальним є проведення подальших досліджень з урахуванням нових умов та соціально-економічних можливостей сучасних реалій в Україні.

Необхідність дослідження проблеми визначила вибір теми кваліфікаційної роботи: Особливості розвитку допитливості та пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку

Об'єкт дослідження: допитливість та пізнавальний інтерес як психологічні феномени.

Предмет дослідження: розвиток допитливості та пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку .

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати умови, що забезпечують розвиток допитливості та пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку та провести емпіричне дослідження.

Завдання дослідження :

1. Провести теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку ;
2. Провести теоретичний аналіз основ розвитку пізнавального інтересу дітей дошкільного віку;
3. Підібрати діагностичні методики для виявлення особливостей розвитку допитливості та пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку;
4. Провести емпіричне дослідження.

Методи дослідження:

- теоретичні, у тому числі вивчення та аналіз наукової літератури (психологічної, педагогічної, навчально-методичної та довідкової);
- емпіричні (бесіди з дітьми, спостереження, діагностичні завдання);
- методи обробки результатів (якісний та кількісний аналіз результатів дослідження).

База дослідження: ясла-садок № 197 міста Одеса. Для участі у дослідженні особливостей розвитку пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку було запрошено батьків.

Роботу апробовано на 80-й звітній Студентській Науковій конференції ОНУ ім. І.І.Мечнікова.

Структура роботи. Робота включає вступ, три розділи, висновок по кожному із розділів, загальний висновок, список використаної літератури, додатки.

РОЗДІЛ І. ДОПИТЛИВІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

1.1. Допитливість як психологічний феномен

Одна з багатьох проблем педагогіки та психології - розвиток допитливості . У різний час залежно від різних соціокультурних проблем, пропонувалися різні шляхи вирішення цієї проблеми. Психологи та педагоги минулого і сьогодення постійно зіштовхуються з проблемою: як зробити так, щоб дитина хотіла вчитися.

Допитливість охоплює всі психічні процеси. На ранніх етапах її можна вважати стійким психічним станом, що виражає високу активність психічних процесів.

Теорію та практику розвитку допитливості досліджували та продовжують досліджувати А.М. Вербенець, С.І. Ожогов, Ж.-Ж. Руссо, Н.І. Пирогів, М.А. Данілов, І.Я. Лернер і багато інших. Це питання не втратило своєї актуальності.

Термін «допитливість» має багато підходів до свого тлумачення, тому відповідно до завдань нашого дослідження уточнимо поняття «допитливість дітей старшого дошкільного віку».

У Базовому компоненті дошкільної освіти (освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнаваль- ному просторі») йдеться про те, що дитина повинна «виявляти інтерес до довкілля та самої себе. Активно сприймати предмети, об'єкти, людей, події. Бути спостережливою, кмітливою, допитливою, вміло використовувати побачене і почуте раніше, робити спроби самостійно доходити висновків. Знаходить нове у знайомому та знайоме в новому; радіти зі своїх відкриттів. Надавати перевагу новим, незнайомим завданням, що потребують розумових зусиль. Планувати свою пізнавальну діяльність, втілювати її на практиці.

Виявляти інтерес до дослідництва, експериментувати з новим матеріалом; за допомогою моделей матеріалізувати математичні, логічні, часові відношення, використовувати умовно-символічні зображення тощо». Все це реалізується

дитиною за допомогою активної пізнавальної діяльності дитини до дійсності, тобто допитливості [2].

У педагогічному словнику С.У. Гончаренка зазначено, що «допитливість – психічна риса, властива інтелекту людини. Виявляється у прагненні до широти і глибини знань про довко- лишній світ і саму себе. Допитливість є однією із форм вияву любові до знань як соціальної і духовної потреби розвинутої особистості... Допитливість розвивається в процесі пізнання, практичного освоєння людиною об'єктивної дійсності» [5].

Дослідники К.М. Рамонова [18], С.Л. Рубінштейн [19], М.Д. Ярмаченко [23] та ін. ототожнюють поняття «допитливість» з поняттям «інтерес». Допитливість спонукає людину активно шукати шляхи і засоби задоволення потреби в знаннях. Реалізуючись в інтересі, допитливість немовби зберігає інтерес, також зумовлює внутрішню перебудову й осмислення здобутих знань, сприяє появі нового інтересу, що відповідає вже вищому рівню пізнання. Таким чином, допитливість через інтерес постійно збуджує «механізм» пізнання, а не є тим самим інтересом.

С. Рубінштейн допитливість асоціює з пізнавальним інтересом, показником якого виступає кількість і різноманітність питань, що задаються дитиною (Рубінштейн, 2000). В дошкільному віці у дітей формується допитливість як бажання пізнати закономірності навколишнього та побудову власної картини зовнішнього світу.

На думку Н.Г. Морозової, допитливість випускає своєрідним дифузним пізнавальним інтересом [33]. Л.М. Проколієнко зазначає, що допитливість є як причиною виникнення інтересу, так і формою його існування. Л.І. Котлярова вважає допитливість своєрідним показником пізнавальних запитів та інтересів учнів. І.Д. Зверев та Є.М. Гвоздирева визначають допитливість як нижчий щабель у розвитку пізнавального інтересу.

Н.Ф. Добринін описує різні форми інтересу, серед яких допитливість є нижчою стадією розвитку, спрямованою переважно на зовнішні моменти предмета, який

приваблює дитину своєю новизною та несподіванкою . В цілому, для цих досліджень характерно розгляду допитливості як недиференційованої, аморфної основи пізнавального інтересу, передумови його розвитку.

У допитливості дитини поєднуються емоційні, вольові та інтелектуальні складові пізнавальної активності, котрі дозволяють краще запам'ятовувати і розуміти явища дійсності, їх багатогранність і взаємозв'язок, що були вивчені в ході освітнього процесу. Підґрунтям допитливості є цікавість, тобто елементарний прояв пізнавальної потреби дитини, обумовлена зовнішніми обставинами, новизною ситуації, що в свою чергу є, складовою і найпершим шаблоном розвитку пізнавальної активності. Значима цінність в розвитку особистості допитливість має тоді, коли стає стійкою рисою характеру.

Зовнішній прояв допитливості:питання до дорослих;безпосередній інтерес до цікавих явищ, відкриттів;позитивний емоційний відгук на отримання нової інформації.

Допитливість - якість, властиве дитині, що виражається в активному інтересі до навколишнього світу, у прагненні все розглянути, доторкнутися, привести в дію. Зовні допитливість проявляється у численних питаннях, заданих дитиною дорослому щодо навколишнього світу. Вихователь здатний підтримувати допитливість дошкільнят, організуючи спостереження і намагаючись вчасно відповісти на питання, спрямовуючи думку на самостійний пошук відповіді. Завдання розумового виховання – розвивати дитячу допитливість, допитливість розуму та сформувати на їх основі стійкі пізнавальні інтереси.

Серед різноманіття поглядів на природу допитливості можна назвати кілька напрямів.

Вчені, які розглядають допитливість у межах пізнавальної мотивації:

Д.Є. Берлайн визначає допитливість як умову мотивації, прагнення до виконання пізнавальних дій для отримання необхідної інформації. В даному випадку допитливість виступає як перцептивна (орієнтовна - дослідна) і пізнавальна, що реалізується в пошуку знань.

А.І. Сорокіна, як один з мотивів поставлених дитиною питань, виділяє допитливість, що відбиває його ставлення до навколишнього світу.

Дослідники,яки відносять допитливість до інтелектуального почуття: П.І.Іванова, А.І. Аржанова, В.В. Давидова та ін.Л. І. Аржанова пропонує характеризувати допитливість «складним почуттям любові до знань», що виникає в процесі розумової роботи і виявляється в схильності набувати нових знань .

В.В. Давидов розглядає допитливість як одне з почуттів, що формується в процесі навчальної діяльності .В.Г. Іванов характеризує допитливість, як «активне прагнення найбільш глибоким і точним знанням у якій – чи одній області чи різних областях...». Разом про те -переживається позитивна оцінка значимості отриманих знань собі, інших і суспільства.

Представники наступного підходу розглядають допитливість, не відносячи її до якогось конкретного психологічного явища (Л.М.Зюбін, Н.Б. Шумакова та ін.). На думку Л.М. Зюбіна, допитливість є загальною недиференційованою спрямованістю дитини .

Н.Б. Шумакова проводить паралель між допитливістю та дослідницькою активністю, розглядаючи допитливість як найсильніший джерело творчого та пізнавального розвитку, що виявляється у постановці дитиною нескінченних та різноманітних питань. Дослідник також свідчить про те, що пік допитливості посідає молодший підлітковий вік .

Цікавість – стадія виборчого відносини, обумовлена зовнішніми, несподіваними обставинами, які привертають увагу.Як стверджує Б.Г. Ананьєв, з усуненням цих зовнішніх ознак зникає і вибіркова спрямованість уваги. На стадії цікавості дитина виявляє емоційну реакцію на новизну, що супроводжується орієнтовними реакціями, що пояснюють постійну цікавість малюка до навколишнього світу.

У цьому рівні розвитку пізнавального інтересу в дитини ще немає прагнення пізнання сутності, його приваблює цікавість предмета чи ситуації, але чинник цікавості може бути основою прояви пізнавального інтересу. У цьому випадку важлива роль дорослого, що не дозволяє згаснути цікавості і підтримує його,

поглиблюючи і перетворюючи на потребу пізнання. Цікавість виявляє у малюку пізнавальні потреби, що приховують витoki допитливості .

Допитливість – цінний стан особистості, що характеризується прагненням людини проникнути межі побаченого. На стадії розвитку інтересу дітям властиві досить сильні емоції здивування, радості пізнання, задоволеності діяльністю. Це особлива форма пізнавальної активності дитини на пізнання навколишніх предметів, явищ, що сприяють оволодінню дійсністю .[45]

Слід звернути увагу до напрям, який розглядає допитливість як рису характеру чи властивість особистості. Цей підхід має місце у роботах Б.Г. Ананьєва, Н.А. Погорелової та ін.

Б.Г. Ананьєв виділяє допитливість як рису характеру, що включає інтелектуально-емоційно-вольові складові -важко переоцінити життєве значення такого результату, з яким пов'язано загальний розвиток свідомості. Постійність такого процесу за нових обставин, закріплення у діяльності дитини, морально впливає формування її особистості, саме на становлення його особистості, освіти допитливості і допитливості як риси характеру.

У дослідженнях Н.А. Погорелова допитливість розглядається як риса особистості, до структури якої входять три компоненти: знання, емоції, активний пошуковий характер діяльності людини, спрямований на оволодіння новими вміннями та знаннями. При цьому знання виступають як джерело, властивість, показник і засіб розвитку допитливості .

А.М. Матюшкін, Н.І. Рейнвальд, Н.Т. Лобова розглядають допитливість як інтегральну освіту. А.М. Матюшкін, говорячи про зовнішні прояви творчого розвитку. Він зазначає -насамперед, швидкий розвиток (промови та мислення) у дитинстві. А також раннє захоплення творчою діяльністю дитиною (музикою, малюванням, читанням, рахунком). Загальна дослідницька активність характеризується за умовною величиною ступенем (діапазоном) широти та стійкості. У обдарованої дитини вона проявляється як дуже широка допитливість до всього нового.

Н.Т. Лобова вважає, що допитливість означає готовність суб'єкта до активної

пізнавальної діяльності, у якій виявляється. При цьому спонукачем є пізнавальна потреба (пізнавальний інтерес).

Зв'язок допитливості з інтересом, і навіть з орієнтовно-дослідницьким рефлексом призводить до усвідомлення досліджуваного якості як досконалого психічного освіти, умови та шляхи формування якого, з погляду К.М. Рамонової залежать як від зовнішніх об'єктивних причин, так і від багатьох індивідуальних особливостей дітей.

Л.М. Галигузова пише про те, що пізнавальна активність є становлення та вдосконалення пізнавальної діяльності, спрямованої на пошук інформації, яка полягає в думці, предметі, ситуації, художньому творі, емоції та ін. Індикаторами пізнавальної діяльності можуть служити такі характеристики діяльності, як тривалість, інтенсивність, операційно-технічний рівень, внутрішнє цілепокладання, наполегливість у вирішенні завдань, самостійно поставлених індивідом.

Т.А. Гусева стверджує, що допитливість входить до соціально-схвалюваних якостей особистості, зумовлюючи розвиток та інших особистісних утворень, наприклад, таких як товариськість, впевненість у собі, ініціативність тощо. Наголошено, що допитливі діти більш цілеспрямовані, працелюбні, наполегливі, що сприяє досить успішному освоєнню навчальних предметів та високої успішності.

Зв'язок допитливості з цікавістю і, відповідно, з орієнтовно-дослідницьким рефлексом приводить до розуміння властивості, що вивчається, як досконаліша ланка психологічної освіти, умови і шляхи формування якої, на думку К.М. Рамонової, залежать як від зовнішніх об'єктивних причин, так і від багатьох вікових і індивідуальних особливостей дітей [18].

Таким чином, питання про поняття допитливості в наукових роботах відносно природи допитливості, остаточного вирішення так і не набуло. Немає єдиної думки і у визначенні поняття допитливості, її місці в структурі пізнавальної активності. До теперішнього часу залишається недослідженою проблема динаміки

розвитку допитливості, а також механізми її формування.

1.2. Допитливість як основа розвитку пізнавального інтересу [11]

У педагогічному словнику М.Д. Ярмаченка відмічається, що саме «допитливість викликає пізнавальний інтерес до всього навколишнього, поєднує пізнавальну та емоційно-вольову сторону в цілісній психологічній діяльності людини» [23].

Проблема розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку надзвичайно важлива для системи дошкільної освіти. Необхідність компетентно орієнтуватися в обсязі знань, що постійно зростають, вимагає нових підходів до виховання підростаючого покоління. На перший план виходять завдання розвитку здібностей до активної пізнавальної діяльності.

До пізнавальних відносять психічні процеси, за допомогою яких людина пізнає навколишній світ, себе і інших людей. До таких процесів належать: відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, мислення і уява. Результатом пізнавальної діяльності, незалежно від того, в якій формі пізнання вона здійснювалася (за допомогою мислення або сприйняття), є знання.

У тлумачному словнику В.І. Даля поняття «допитливість» визначається як окрема цікавість, любов до наук, до пізнання, бажання навчатися [7].

Під допитливістю О.І. Брежнева розуміє самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях. [4]. Вона стверджує, що допитливість у дітей старшого дошкільного віку розвивається активніше, під впливом поєднання ігрових та неігрових методик та методичних ігор [4].

Д.Е. Берлайн визначає допитливість як умову мотивації прагнення до виконання пізнавальних дій для отримання необхідної інформації. Він відмічає, що

допитливість є орієнтовно- дослідницькою і пізнавальною, що реалізовується в пошуку знань [3].

Н.Ц. Купарадзе зосереджує свою увагу на середовищі формування допитливості. Він стверджує, що саме життєві умови накладають значний відбиток на розвиток допитливості, а люди, що оточують суб'єкт, лише стимулюють її [14].

Найчастіше допитливість інтерпретується як пізнавальна потреба і пізнавальний інтерес. С.Л. Рубінштейн розглядав допитливість як синонім «живого пізнавального інтересу», показником якого виступає кількість і різноманітність питань, що задаються дітям [19]. В.С. Юркевич відзначає, що «...допитливість виражається в інтересі до тих або інших занять, в схильності до вивчення того або іншого предмету» [22]. Л.М. Проколієнко стверджує, що допитливість є як причиною виникнення інтересу, так і формою його існування. Під формою існування слід розуміти самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [17].

Л.І. Котлярова вважає допитливість своєрідним показником пізнавальних запитів і інтересів дітей [12]. М.Ф. Добринін визначає допитливість як нижчий рівень в розвитку пізнавального інтересу, він описує різні форми інтересу, серед яких допитливість є нижчою стадією, спрямованою переважно на зовнішні чинники, які зацікавлюють дитину своєю новизною і несподіванкою [9].

В.Г. Іванов, А.І. Аржанова та інші відносять допитливість до інтелектуального відчуття. Так, В.Г. Іванов, характеризує допитливість як «активне прагнення до найбільш глибоких і точних знань в якій-небудь одній області або різних областях...». Водночас «...відбувається позитивна оцінка значущості отриманих знань для себе, для інших і для суспільства» [11]. Л.І. Аржанова пропонує характеризувати допитливість «складним відчуттям любові до знань», що виникають в процесі розумової роботи і що виявляється в схильності набувати

все нових і нових знань [1].

На думку вчених, допитливість означає готовність суб'єкта до активної пізнавальної діяльності, в якій вона і проявляється. Спонукаючу роль при цьому виконує пізнавальна потреба (пізнавальний інтерес). Виходячи з цього, вона виділяє в структурі допитливості три компоненти: мотиваційний, операційно-результативний і оцінний. Мотиваційний компонент допитливості людини полягає в особливостях його пізнавальної потреби, пізнавальних інтересів. Операційно-результативний компонент виявляє способи інтелектуальної діяльності, розумові дії, якими володіє суб'єкт і без яких не може бути виконаний і завершений цілісний процес пізнавальної діяльності. Оцінний компонент допитливості полягає в здатності суб'єкта до оцінки розумової діяльності. Окрім цього автор відмічає, що виконання інтелектуальної дії супроводжується емоційним переживанням і вольовою напругою [15].

Н.Т. Лобова вважає, що допитливість означає готовність суб'єкта до активної пізнавальної діяльності, в якій і виявляється. При цьому основою спонукання є пізнавальна потреба (пізнавальний інтерес) [15].

Розвиваючи допитливість дитини дорослі формують пізнавальний інтерес, що є вищим щаблем у формуванні пізнавальної активності і полягає в умінні і потребі дитини орієнтуватися в оточуючій дійсності. Пізнавальний інтерес сприяє світорозумінню, світогляду, пізнанню світу та ставленню до нього особистості.

Зважаючи на вище наведене можна сформулювати ієрархію пізнавальної активності: цікавість, допитливість, пізнавальний інтерес, пізнавальна активність. Усі етапи формування пізнавальної активності пов'язуються між собою, взаємопроникають в процесі засвоєння знань.

У старшому дошкільному віці дитина різко змінюється: удосконалюються психофізичні функції, виникають складні особистісні новоутворення, спостерігається інтенсивний розвиток пізнавальних мотивів, пов'язаних

безпосередньо з навчальною діяльністю, виникає потреба в інтелектуальній активності та оволодінні вміннями, навичками та знаннями.

У дітей старшого дошкільного віку пізнавальна сфера має свої основні особливості: увага дітей одночасно змінюється з багатьма різними характеристиками; розвиток пам'яті у дошкільному віці характеризується поступовим переходом від мимовільного до довільного запам'ятовування та пригадування; відбувається зміна уяви з репродуктивної до механічної, тобто перетворюється у творчу; наприкінці дошкільного віку у дітей розвивається словесно-логічне мислення, діти вміють оперувати словами і розуміти логіку міркувань.

У дітей старшого дошкільного віку пізнавальна активність відрізняється відношенням до засвоєння способів досягнення результату, до діяльності, спрямованістю на практичне використання результатів пізнання в повсякденному житті. [1] У старшому дошкільному віці у дитини виникає суперечність між наявним життєвим досвідом, набутими навичками, знаннями, вміннями вирішувати завдання (метод спроб і помилок) із засобами досягнення результату, умінням використовувати їх у практичній діяльності, проте при розвиненій пізнавальній активності дитина оволодіває розв'язанням цих суперечностей. Дошкільник здатний виявляти самостійність і творчість у вирішенні протиріч, що виникли. Успішне оволодіння досвідом, ефективний розвиток особистості відбувається лише в активній діяльності, в цілеспрямованих зусиллях для отримання запланованого результату. Завданням дошкільної освіти, для забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою, є створення спільної моделі дій, використовуючи особистісно-зорієнтований, компетентний, діяльнісний підхід

Дитина старшого дошкільного віку може використовувати засвоєний спосіб дії, що дозволяє порівняти отриманий результат із зразком, бачити розбіжності у нових умовах. Дошкільникам цікаво дізнатися про спосіб життя людини, способи пересування в різних сферах, про працю дорослих та різні професії.

Старший дошкільний вік тісно пов'язаний з формуванням власного «Я», обстеження набуває характеру експериментування обстежувальних дій, послідовність яких визначається не зовнішніми враженнями дитини, а поставленим перед ним завданням.

Збільшується кількість об'єктів, сторін дійсності, що привертають його увагу, і дошкільник починає відкривати нове у знайомих об'єктах і цікавиться походженням предметів у навколишньому світі.

Мова дошкільнят дедалі більше входить у процеси сприйняття. Називання сприйнятої ознаки об'єкта у слові допомагає дітям абстрагувати його від предмета та усвідомити як специфічну характеристику діяльності. При сприйнятті нового предмета діти дають йому найменування відповідно до свого минулого досвіду та відносять до обумовленої категорії подібних об'єктів.

У старшому дошкільному віці дитина вчиться свідомо перевіряти тлумачення сприйманого організованого спостереження, що виникають у нього. З'являється інтерпретація, що розкриває абстрактні, внутрішні властивості предметів і явищ у їх суттєвих взаємозв'язках .

У старших дошкільнят типовими є не поодинокі пізнавальні питання, які ланцюг, що з окремих питань, розосереджених у часі. Дошкільнят цікавить походження речей та предметів, різними явищами та роллю людини у створенні предметів, діях людей, їх мотивів.

Діти старшого дошкільного віку вже знають назви кількох міст, насамперед російських; мають розуміння про деякі народи; (українців, англійців і т. д.), але не можуть розповісти, чим одна народність відрізняється від іншої; розуміють значення деяких основних свят (Новий рік, Масляна, свій день народження).

Діти дошкільного віку готові знайомитися з побудовою календарів і карт, дізнаватися про циклічність часу та його тривалість, видимий і невидимий простір та його протяжність. Різного роду атласи та карти викликають у дітей у цьому віці особливий інтерес. Діти аналізують карти та атласи, ставлять питання дорослим, де знаходиться їхній район, будинок, інше місто чи село, в якому живуть бабуся з дідусем, з'ясовують, що знаходиться ближче до них, а що далі тощо.

Дитячі питання про навколишнє обумовлені як наглядно-сприймається об'єктом, а й бажанням порівняти свій колишній досвід із новим, зіставити подібність і відмінність, розкрити зв'язку й залежності між предметами. Це бажання проявляється у складнішому вербальному формулюванні питань.

Дитина намагається по-своєму класифікувати явища та об'єкти, знаходити в них спільні ознаки та виявити різницю між ними. Систематизація уявлень, категоризація, осмислення їх спільності та відмінностей є нові розумові завдання, які прагне вирішити дитина дошкільного віку. Питання, що задаються дитиною у зв'язку з новими, розв'язуваними нею самим інтелектуальними завданнями, є одночасно показником збільшеної цікавості та спробою залучити дорослих, щоб допомогти при вирішенні цих важких завдань.[51]

Вивчення дитячих питань показує, що дитяча думка в цей період спрямована на диференціацію та узагальнення предметів і явищ, що дозволяє проникнути в їхню суть. На основі такої диференціації виникають перші загальні уявлення про навколишній світ, як перший контур того, що дуже умовно може бути названо світоглядом у тому сенсі, що в загальних уявленнях, що розвиваються в цей період.

1.3. Ознаки та умови розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку

Сьогодні успіх у навчанні визначається не лише здатністю дитини читати чи писати, але й її безкорисливою допитливістю і бажанням вивчати нові речі. Дітям старшого дошкільного віку цікаво дізнатися про спосіб життя людини, про способи пересування людини та тварин у різних сферах (на землі, у воді, повітрі, під землею), про працю дорослих, про різні професії. Вони готові уявити себе на місці іншої людини і зрозуміти, що саме важко чи легко зробити, як треба вчинити в тій чи іншій ситуації, запам'ятати деякі правила та норми поведінки у певних обставинах. Вони можуть відтворити довгі ланцюжки різних процесів, вкладених у досягнення осмисленого результату.

Діти цього віку цікавляться життям людей планети Земля, кругообігом речовин у природі, можливостями людини. Вони із задоволенням сприймають інформацію

про переробку сміття, з ентузіазмом погоджуються на пропозиції передати іншим непотрібний одяг, книжки та іграшки, надають дорослим елементарну допомогу у веденні домашнього господарства, займаються благоустроєм дитячого садка, групи, ділянки, стають ініціаторами підтримки своїх квартир порядку. Особливого значення набувають корисних виробів з непридатного матеріалу: порожніх молочних пакетів, стаканчиків з-під йогурту, клаптиків, обрізків, відходів від пиломатеріалів. Діти можуть зрозуміти різницю у використанні та переробці природних та синтетичних матеріалів.

Діти починають виявляти інтерес до історичних подій та особистостей, життя людей у різних країнах, їм цікаво дізнаватися про те, яким було життя на Землі, коли людей ще не було, а жили лише динозаври та мамонти. Вони люблять зображати плани міст і місцевостей, розігрувати на плані чи карті, у настільному театрі чи іграх-драматизаціях історичні події; ставлять питання про винаходи, зроблені людьми, хочуть отримувати енциклопедичну інформацію. Їх починають цікавити марки, значки, монети, прапори та герби своєї та інших країн, діти розглядають їх, з'ясовують, якій країні вони належать, як про це можна дізнатися тощо.[55]

Допитливість є важливим аспектом у розвитку особистості в цілому і у дошкільника зокрема, сприяючи активному навчанню (діти цікавляться світом, самостійно вивчають нові речі, що сприяє їхньому розвитку та навчанню); навчаючи правильно ставити питання й аналізувати інформацію, розвиваючи критичне мислення та здатність вирішувати проблеми; виступаючи важливим елементом творчого розвитку, який активізує пошуки нетрадиційних рішень й вираження творчості; розвиваючи навички самостійності, оскільки діти вчаться шукати відповіді та розв'язувати проблеми самостійно; стимулюючи спілкування та обмін думками, що сприяє соціальній взаємодії й розвитку спільної творчості [9].

Тобто, розвинута допитливість визначає не лише успіх у навчанні, але й загальний розвиток особистості, формуючи активну, творчу і самостійну

особистість. У дошкільному віці це особливо важливо, оскільки саме тут закладаються основи майбутнього когнітивного і соціального розвитку.

Допитливість є конкретним показником того, як дошкільник ставиться до вивчення навколишнього середовища. У сучасному освітньому процесі велика увага приділяється допитливості, її рівень детально вивчають, активно розвивають та надають підтримку в цьому аспекті.

М.Холодна, Е.Гельфман, Л.Демидова визначають допитливість як основну інтелектуальну рису, яка проявляється у здатності особи активно реагувати на нову інформацію. За словами Д. Годовикової, допитливість є загальною спрямованістю «позитивного ставлення до різноманітних явищ» [17].

А.Запорожець вважає, що допитливість можна розглядати як стандартний вияв активності, властивий певним особистостям. Вчений описує допитливість як початковий етап у формуванні постійної орієнтації на пізнання та одночасно важливий фактор у розвитку розумової діяльності [31].

К.Рамонова називає допитливість дитини умовою прояву стійкого «пізнавального інтересу, спрямованого на предмети, об'єкти природи, види діяльності»[32]. Дослідниця підкреслює те, що допитливість є своєрідною формою активності, що відрізняється низкою особливостей: починається з формування стійкої пізнавальної спрямованості, пов'язана з орієнтовним рефлексом та орієнтовною діяльністю; постає як первісна форма пізнавального інтересу та є безпосереднім і пізнавальним недиференційованим ставленням; є умовою успішної розумової діяльності, яка проходить з найменшою втратою та витратною енергією; розвиток допитливості відбувається за умови демонстрації дитині суперечливих фактів, які спонукають виявити причини явищ [32].

Дослідники Н. Морозова, В. Юркевич вказуючи на «генетичний» зв'язок допитливості та пізнавального інтересу, підкреслюють, що останньому властивий вищий рівень організації та складніші функції. Як «кордон» перетворення

допитливості у пізнавальний інтерес визначають перехід від дошкільного до молодшого шкільного віку, ознаменований зміною провідних видів діяльності та соціальних ситуацій розвитку.

Порівнюючи, пізнавальний інтерес та допитливість Н. Морозова виявляє основні характеристики останнього. Автор вважає, що допитливість відображає спрямованість особистості, виражену в пізнавальному ставленні до навколишнього. Задоволення допитливості завжди пов'язане з переживанням позитивних емоцій [9].

Допитливість відрізняється широтою охоплення предметних знань про світ і у ході розвитку особистості перетворюється на її властивість [9]. На думку С. Кудінова: «цілісна структура мотиваційно-сміслових та інструментально-стильових характеристик, яка формує сталість бажань і готовності індивіда до засвоєння нової інформації. У мотиваційно-смісловому аспекті допитливість виражається через сполучення стимулів й значень. Інструментально-стильові показники відображають силу бажань, різноманітність методів та способів виявлення допитливої поведінки, форму регулювання і емоційні переживання суб'єкта, ефективність та результативність їх використання у різних сферах життєдіяльності» [12].

Розумовою та психологічною рисою особистості, її духовною потребою, що виявляється у прагненні до пізнання навколишнього світу, допитливість називає О. Дяченко [8].

В базовому компоненті дошкільної освіти, як зазначалось раніше, охарактеризовано здатність дитини пізнавати навколишній світ завдяки сенсорній інтеграції [1]. Сенсорний розвиток тісно пов'язаний з допитливістю у дитини і включає сприйняття й обробку інформації через органи чуття, такі як зір, слух, дотик, нюх, смак. Цей процес дуже важливий на перших етапах життя, коли дитина вивчає оточуючий світ: *стимуляція допитливості*: розвинуті сенсорні навички допомагають дитині отримувати різноманітні враження від навколишнього світу.

Вона більше цікавиться об'єктами і подіями, які можна відчутти, побачити, чути, тощо. Допитливість є ключовим фактором у процесі активного вивчення оточення; *розвиток когнітивних навичок*: сенсорний розвиток сприяє формуванню когнітивних навичок, таких як сприйняття, увага, пам'ять і розв'язання проблем. Допитлива дитина активно використовує свої сенсорні враження для збагачення своїх знань та розуміння оточуючого світу; *розвиток мовлення*: дитина, яка активно використовує свої чуттєві органи для сприйняття, реагує на різноманітні стимули, що сприяє розширенню словникового запасу та виразності мовлення; *формування інтересів*: діти, які мають розвинені сенсорні навички, частіше демонструють цікавість різноманітними видами діяльності, такими як мистецтво, музика, експерименти тощо. Їхня допитливість стимулюється через взаємодію з оточенням через сенсорні враження.

Таким чином, вивчення наукової літератури дозволило зробити такі висновки:

- 1) Спостерігаються різні підходи до визначення поняття «допитливість». Різними вченими допитливість розглядається як: риса характеру особистості, певний рівень розвитку пізнавальної потреби, умова розвитку розумової діяльності.
- 2) На основі досліджених понять, у рамках даної роботи під допитливістю будемо розуміти рису особистості, що виражається в прагненні та готовності до опанування нових знань.
- 3) Допитливість виконує такі функції як: а) роль умови успішної активної розумової діяльності; б) сприяє зниженню втоми; в) підвищує працездатність; г) прискорює перехід знань у область активного їх використання.
- 4) Структура допитливості складається з: знань, емоцій, активного пошукового характеру діяльності людини, спрямованої на оволодіння новими знаннями.
- 5) Сенсорний розвиток є важливим елементом, що підтримує та розвиває допитливість дитини, допомагаючи їй краще розуміти і адаптуватися до світу навколо.

Кожній дитині притаманна допитливість, а розвивати, формувати її повинні як вихователі так і батьки. Зовнішні властивості явищ і предметів спершу викликають цікавість у дитини, вражаючи своєю незвичністю. Проникнути у суть речей, за браком знань і досвіду, дошкільник поки самостійно не може і звертається за роз'ясненням до дорослого.

Дорослі повинні будуть тільки підтримувати і стимулювати цю дитячу допитливість, але для цього необхідно знати вираження і якість цієї допитливості, зокрема, що очікує дитина від поставлених питань, як відкликається дитина на запропоновану діяльність, самостійність виконуваної нею діяльності, щоб здобути необхідні знання в освітньому процесі.

Для розвитку допитливості потрібно створити умови: повноцінне ознайомлення дошкільників з явищами навколишньої дійсності, зацікавленого відношення до них; ^[L]_[SEP]організація освітньої діяльності спрямовані на розвиток пізнавальних процесів (мислення, сприймання, пам'яті, уяви, мовлення, уваги) та емоційної сфери; ^[L]_[SEP]розвиваюче предметно-просторове середовище, котре стимулює виникнення пізнавальних питань та діяльності, що вимагатиме відповідно знаходження нових шляхів вирішення завдань; різноманітна діяльність з пізнавальним призначенням – комунікативна, художня, рухова, ігрова, рухова, продуктивна; розширення інформаційного поля: стосується подій у соціальній сфері, в країні, тощо; ^[L]_[SEP]враховувати індивідуальний стиль допитливості, притаманний конкретній дитині; ^[L]_[SEP]усунути можливі чинники, які перешкоджають розвитку допитливості: страх, обмеження, відсутність інтересу дорослих, їх глузування, надмірна увага до помилок і невдач дитини, критичне ставлення до її самостійного вибору; тісний контакт і співпраця із батьками та близькими родичами дитини-дошкільника.

Дослідники зазначають, що тільки формування позитивного ставлення до діяльності не може виступати ключовою умовою розвитку допитливості, оскільки в цій діяльності ще немає суттєвого для розвитку пізнавальних інтересів.

Є. В. Жихарьова зазначає, що розвиток допитливості займає тривалий час, це процес, який потребує систематичності та цілеспрямованості. Для того, щоб розвивати допитливість, деякі автори пропонують створювати такі умови: сприяти виникненню здивування та питання у дитини в процесі діяльності, сприяння постановці та прийняттю дитиною завдання для самостійного вирішення, організація пошуку розв'язання задачі через подолання певних труднощів, вирішення задачі та показ перспективи даної роботи.

Організована таким чином діяльність носитиме пошуковий характер, і сприятиме досягненню дитиною радості пізнання, закріпленню позитивних результатів, що виробляють стійкий динамічний стереотип допитливості, яка поступово формуватиметься в особистісну якість. Використання пошукової, дослідницької діяльності, наявність проблемних ситуацій є дуже важливими у розвитку допитливості, оскільки дитина повинна стикатися з проблемою, у неї повинні виникати питання, протиріччя, до вирішення яких вона прагнучиме. Ефективним методом розвитку допитливості є використання різноманітних ігор, вправ, завдань, доступних дітям за віком.

Головною особливістю даних видів завдань є те, що вони повинні мати певний ефект новизни та сюрпризності для того, щоб стимулювати пізнавальну потребу або пізнавальний інтерес дитини. Крім того, як зазначають багато дослідників, важливе значення у розвитку допитливості належить взаємодії з дорослим, вміння дорослого пропонувати дитині різноманітну інформацію, ставити перед нею проблемні питання, впливає на стимулювання її пізнавальних інтересів. Чим глибшою стає дослідницька діяльність дитини, тим більш насиченою і вираженою стає допитливість, тим ширші стають пізнавальні інтереси дитини.

Н. В. Сігіда встановила, що для оптимізації процесу розвитку допитливості дошкільнят у процесі їх пізнавальної діяльності важливе значення має насичення предметно-просторового середовища матеріалами, предметами, які забезпечують ініціювання інтересу до пізнання світу, а також активізують творчу та дослідницьку діяльність дітей.

Ще однією важливою умовою розвитку допитливості у дітей старшого

дошкільного віку, яку доцільно відзначити, є підвищення професійної компетентності педагогів. Практика роботи дошкільних освітніх закладів показує, що уявлення у педагогів про допитливість як особистісну якість, уявлення про її природу, системний характер, структурні компоненти, є сформованими недостатньо. Це перешкоджає організації цілеспрямованої систематичної роботи з розвитку допитливості, у якій вирішуватимуться завдання щодо формування всіх структурних компонентів допитливості, створюватимуться умови у розвиток допитливості у різних видах діяльності.[57]

На етапі з урахуванням компетентнісного підходу освіти ми вважаємо, що важливе значення має підвищення професійної компетентності педагогів ДОП у питаннях розвитку допитливості дітей. Це сприятиме тому, що педагоги у своїй практичній діяльності створюватимуть умови для розвитку допитливості, що, у свою чергу, позитивно позначиться на загальному розвитку у дітей дошкільного віку, у формуванні у них пізнавальної діяльності, розвитку їх пізнавальних інтересів, розумової активності та т. д.

Розвиток допитливості дітей старшого дошкільного віку необхідно організовувати з урахуванням низки умов: збагачення предметно-розвивального середовища, організація систематичної пошукової діяльності, формування позитивного ставлення до діяльності, підвищення компетентності педагогів у розвитку допитливості дітей.

1.4. Конструювання як метод розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку

Один з видів дитячої гри - конструкторська діяльність. Вона передбачає створення різноманітних конструкцій, будівель, механізмів, тварин тощо з готових деталей конструктора.

Основні особливості конструкторської діяльності дошкільнят: Розвиває уяву, просторове, логічне мислення дитини, дрібну моторику рук. Дозволяє проявити творчі здібності, самостійність, ініціативу. ^[L]_[SEP]Вчить працювати за зразком, інструкцією, власним задумом. ^[L]_[SEP]Формує навички аналізу, планування,

комбінування, вдосконалення власної конструкції. Розвиває технічне, логічне, абстрактне мислення. ^[1]_{SEP}Виховує працелюбність, наполегливість в досягненні мети. Розвиток мовлення та збільшення словникового запасу. ^[1]_{SEP}

Конструкторська діяльність може бути як вільною грою за власним бажанням дитини, так і спрямовуватися педагогом – з певним завданням, темою, умовами.

Найчастіше діти починають збирати конструкції за готовими схемами, розуміючи та запам'ятовуючи з'єднання. І вже поступово переходить до часткового використання інструкції з переходом до збірки повністю за вільним задумом.

Для того щоб дитина дошкільного віку змогла збирати конструкції за власною задумкою треба розвинути наступні види прийомів мислення: *Аналіз* – дитина розглядає зразок чи модель, виділяє основні складові частини конструкції, розуміє принципи з'єднання деталей. *Планування* – обдумує послідовність майбутньої побудови, намічає основні етапи втілення задуму. *Комбінування* – творчого поєднання деталей, пошуку оптимальних варіантів розташування частин конструкції. *Вдосконалення* – дитина не просто будує за зразком, а намагається втілити власну ідею, вносить зміни і доповнення в процесі створення побудови, «вдосконалює» її.

Конструкторська діяльність сприяє розвитку технічного, логічного та абстрактного мислення дошкільника в такий спосіб: технічне мислення – дитина конструює різноманітні механізми, машини, намагається зрозуміти принцип їх дії; логічне мислення – потрібно знайти оптимальний варіант сполучення деталей, обирає логічно виправдану послідовність конструювання; абстрактне мислення – коли створює не реалістичні конструкції, а уявні об'єкти, яких насправді не існує (космічний корабель, робот, дракон тощо). Дитина може створювати не лише не існуючі конструкції, а й тварин коли не існують. Придумують їм властивості та прізвиська. Таким чином абстрактне мислення перекликається із креативністю.

Важливий етап розвитку дитини дошкільного віку це формування

працелюбності і наполегливість в досягненні мети.

Конструювання вимагає зосередженості та терпіння. Адже створення будь-якої конструкції – це тривалий процес, який складається з багатьох етапів і дій. Передбачає подолання труднощів. Можуть виникнути проблеми з реалізацією задуми, поєднанням деталей, необхідністю кілька разів переробляти свою побудову тощо. Дає дитині відчуття гордості за свою працю і результат, коли вона нарешті завершує роботу над конструкцією. Мотивує ставити нові цілі у конструюванні, реалізовувати щоразу складніші задуми, вдосконалювати навички. А також формує відповідальність за завершення розпочатої роботи [5].

Конструкторська діяльність також сприяє розвитку мовлення та збільшення словникового запасу. Під час ігри діти спілкуються один з одним та з педагогом, формулюючи запитання, відповіді, прохання. Закріплюють конструкторську термінологію. Час від часу доцільно давати дітям можливість презентувати готові конструкції. Під час презентації розповідають, що вони побудували, описують деталі, відповідають на запитання. [24]

Дітям властиво придумувати цікаві ігрові сюжети та їх розіграш зі своїми конструкціями. Це дозволяє інсценувати казки, вигадувати нові пригоди персонажів.

Конструкторська діяльність стимулює комунікативний розвиток, спонукає багато розмовляти, дає привід для діалогу і творчості. А це покращує мовленнєві навички дошкільнят.

В організації процесу навчання сприянню конструкторського розвитку дітей дошкільного віку необхідно дотримуватися основних принципів: *наступності* – поступове ускладнення конструкторських завдань від простого до складного; *креативності* – розвиток творчості, уяви та фантазії дітей у процесі конструювання; *інтеграції* – поєднання конструкторської діяльності з іншими розділами навчальної програми дитячого садка ;*доступності* – врахування вікових

та індивідуальних можливостей кожної дитини; *систематичності та послідовності* – регулярне залучення дітей до конструювання, закріплення отриманих навичок; *зв'язку теорії з практикою* – застосування здобутих знань та досвіду на практиці під час створення конструкцій; *проблемності* – стимулювання допитливості, пошукової активності, бажання експериментувати [25].

Дотримання цих принципів сприяє підвищенню ефективності навчального процесу у дитячих закладах.

Використання конструктора в дошкільній освіті має багато переваг і сприяє розвитку різних навичок у дітей. Ось деякі особливості роботи у конструкторській діяльності для дошкільників: розвиток моторики, логічне мислення, креативність та уява, розвиток просторового мислення, розвиток спільної діяльності, вивчення кольорів і форм, вивчення математики, створення ігрових історій, вирішення проблем, підтримка самостійності, поняття про частини цілого, побудова симетричного зображення конструкції по відношенню до осі симетрії, створення лабіринтів, побудова логічних ланцюжків (за кольором, формою, розміром) та продовження закономірностей з конструктора, виконання графічних диктантів – побудова конструкцій за словесною інструкцією педагога. Розвиток слухової уваги і пам'яті.

Методика розвитку допитливості у дітей дошкільного віку за допомогою конструювання включає ряд особливостей, спрямованих на стимулювання цікавості, творчості та розвитку пізнавальних здібностей у дітей: ігровий підхід, системний підхід, сприяння творчому, проблемне конструювання, комунікативний аспект, використання тематичних завдань, підтримка дослідницького підхода.

Ця методика покликана не лише розвивати допитливість, але й сприяти загальному розвитку дітей, стимулюючи їхні творчі та когнітивні здібності.

Для розвитку допитливості у дітей засобом конструювання необхідно враховувати три ключові умови.

Система навчання: створення умов для широкого самостійного експериментування дітей з новим матеріалом; надання дітям завдань, спрямованих на розвиток уяви та формування узагальнених способів конструювання; організація самостійного конструювання за задумом, що особливо ефективно для дітей віком п'ять-сім років. Для дітей молодшого дошкільного віку рекомендується «сюжетне» конструювання, яке базується на розігруванні сюжетів разом з вихователем.

Використання конструкторського матеріалу: використання конструктора, що має прості способи кріплення та сприяє експериментуванню; забезпечення можливості дітей вести орієнтовно-пошукову діяльність та знаходити різноманітні варіанти вирішення задач, включаючи сюжетні конструкції.

Інтеграція конструювання з іншими видами діяльності: організація конструювання в тісному взаємозв'язку з іншими видами діяльності, такими як гра, створення казок та історій, а також малювання.

Ці умови сприяють ефективному розвитку допитливості та конструкторських здібностей дітей, надаючи їм можливість виражати власні ідеї та розвивати креативність у різних контекстах.

Для розвитку допитливості у дітей молодшого дошкільного віку нами запропоновано програму, що включала серію занять різної тематики.

Знайомство з конструктором. Мета: ознайомити з основними деталями конструктора: цегланка, напівцеглинка, овальні деталі, гірка, віконце, лапка, дзьобик; їхньою кольоровою гамою; знайомство зі способом скріплення двох деталей, з правилами безпеки під час роботи з конструктором. Закріпити знання назв деталей конструктора, вправляти у скріпленні деталей.

Тема «Класифікація» Мета: вчити вибирати з набору конструктора деталі, орієнтуючись на одну з їх властивостей (колір, форма, розмір). Знаходити необхідну деталь конструктора за показом деталі, за назвою, на дотик, тобто. без зорового контролю за допомогою гри «Чудовий мішечок», вчитися класифікації на

основі сенсорних еталонів.

Тема «Просторове орієнтування» Мета: використовуючи ігрові технології, розвивати вміння визначати просторові, напрями та орієнтуватися в навколишньому просторі. Закріпити навички орієнтування у просторі; за словесною умовою вихователя діти виставляють деталі заданого кольору та форми на великі платформи. Педагог використовує такі орієнтири положення: «лівий верхній кут», «лівий нижній кут», «правий верхній кут», «правий нижній кут», «центр платформи», «середина лівої сторони», «середина правої сторони», «середина верхньої сторони», «середина нижньої сторони». Можна, можливо використовувати ігри «Знайди місце», «Назви правильно», «Збери модель за орієнтирами».

Тема «Симетрія» Мета: дати уявлення про симетрію, використовуючи ігрові технології, розібрати приклад складання симетричних візерунків. Вчити аналізувати запропоновані симетричні візерунки та робити правильні висновки на основі проведення аналізу: визначати які необхідно взяти фігури (колір, розмір, форма), їх кількість та розташування. Можна використовувати ігри «Виклади другу половину візерунка», «Метелик», «Геометрична симетрія».

Тема «Логічні закономірності» Мета: використовуючи ігрові технології розібрати приклад логічної закономірності. Вчити аналізувати запропоновані логічні закономірності та робити правильні висновки на основі проведення аналізу: визначати недостатню фігуру, пропущену, знаходити зміну становища, кількості тощо. Можна використовувати ігри «Що зайве?», «Продовжи ряд», «Якої фігури не вистачає».

Тема «Конструювання на зразок» Мета: розвивати вміння аналізувати предмет, виділяти його характерні риси, основні функціональні частини, встановлювати зв'язок між їх призначенням та будовою. Формувати вміння діяти відповідно до інструкції педагога та передавати особливості предметів засобами конструктора .

У роботі з дітьми використовувати дидактичну гру «Мавпочка». Наприклад, беруться для початку дві деталі (два кубика, або кубик і цегла, або дві цеглини). Точно такі ж за формою, кольором та розміром деталі даються дітям.

Тема «Конструювання за задумом, заданою темою» Мета: узагальнити знання дітей про конструктор, стимулювати конструктивна уява при створенні споруди за власним задумом, запропонованої теми. Узагальнити уміння дітей конструювати, вчити створювати героїв улюблених казок засобами конструктора; вчити вільно експериментувати з будівельним матеріалом з використанням зразка зразкового виробу на початку заняття (потім зразок забирається) або без використання зразка. Можна використовувати ігри «Будиночок для собачки», «Будуємо ліс», «Лісовий будиночок», «Кораблик», «Гусеня», «Конструювання воріт», «Загон для корів і коней», «Пірамідка», «Великі та маленькі пірамідки», «Вантажівка», «Літак», «Млин», «Будиночок для птахів», «Меблі для ляльок»

Можна виділити основні функції використання методу конструювання в дошкільній освіті: Розвивальна – розвиток пізнавальних здібностей, мислення, уяви та творчості, дрібної моторики, уваги, пам'яті. Навчальна – формування конструкторських умінь і навичок, вивчення форм, кольорів, прийомів конструювання, освоєння нових термінів. Виховна – виховання цілеспрямованості, наполегливості, працелюбності, відповідальності, вміння доводити розпочату справу до кінця. Соціалізації – прищеплення навичок колективної праці та співробітництва у процесі створення спільних конструкцій. Корекційна – корекція психоемоційного стану дитини, розвиток дрібної моторики рук. Діагностична – виявлення рівня знань, умінь і навичок та особливостей розумового розвитку дошкільнят шляхом аналізу їх конструювання.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дозволяє зробити такі висновки: допитливість визначається, як первинне, мотиваційна умова стійкого пізнавального інтересу, що включає знання, емоції та активний пошуковий

характер, що виражаються в готовності суб'єкта до активної пізнавальної діяльності. Допитливість і пізнавальні інтереси дошкільника проявляються у його ставленні до навколишнього світу, а необхідною передумовою їх розвитку є орієнтовні реакції, що викликаються новизною, незвичайністю предмета, його невідповідністю з наявними у дитини уявленнями.

Психологами вивчалися різні аспекти спілкування, ігрової та трудової діяльності дітей дошкільного віку, які виступають як умови розвитку допитливості. У той же час цілісна пізнавальна діяльність дітей у цьому напрямі була недостатньо вивчена. Аналіз робіт, присвячених психології молодшого шкільного віку, також наголосив на необхідності пошуку умов розвитку допитливості дітей старшого шкільного віку.

Ознаки допитливості дитини виражаються у пізнавальних питаннях, прояві бажання вирішувати інтелектуальні завдання. Розвивати її можна за правильних умов: оснащення предметного довкілля дитини, заохочення до різноманітної пізнавальної діяльності, що несе пізнавальну функцію, як от експериментальної, пошукової, проектної.

На основі вивчення наукових джерел було виділено критерії пізнавальної активності, що починають зароджуватись на етапі допитливості: пізнавальні самостійність, орієнтація, інтерес, ініціатива, оригінальність. Дослідники стверджують, що із дорослішанням дитини, та при правильному керівництві з боку дорослих, її допитливість більше починає тяжіти до активності, що має ознаки пізнавальної. Елементами такої пізнавальної діяльності виступають: мотиваційна частина – потреба, мотив, ціль; предмет цієї діяльності, який відповідає мотиваційній частині; засоби здійснення діяльності – дії та операції.

У розвитку допитливості дітей дошкільного віку вирішальне значення має їхня ігрова та практична діяльність. На основі отриманого дитиною досвіду у навчальній, ігровій, трудовій діяльності допитливість переростає у пізнавальний інтерес та активність, проходячи певні рівні від репродуктивно – пошукового до творчого.

Одним із сучасних засобів, який сприяє розвитку допитливості у маленьких дітей, є ігрова конструкторська діяльність. Джерелом розвитку цікавості дошкільнят є супутня реальність, при цьому для дітей старшого дошкільного віку вирішальним є дитяче експериментування, що проявляється спочатку у численних питаннях дітей, у їхній активній пізнавальній діяльності, а потім стаючи стійким пізнавальним інтересом до об'єктам та явищам навколишнього світу.

Розвиток допитливості у дітей за допомогою роботи з конструктором виявляється надзвичайно ефективним та збагачує їхнє навчання та розвиток у різних напрямках. Завдяки можливості власноруч створювати конструкції та експериментувати з різноманітними деталями, діти розвивають творчість та вміння думати нестандартно.

Робота з конструктором сприяє виробленню в дітей навичок самостійного дослідження та розв'язання проблем, що активує їхню допитливість та цікавість. Під час конструювання діти вивчають логіку з'єднання деталей, що сприяє формуванню логічного та аналітичного мислення. Конструктор дозволяє дітям вивчати різні предмети та концепції, будучи при цьому засобом гри. Це робить процес навчання більш ефективним та запам'ятовуваним. Робота в групі над конструктором розвиває навички співпраці, комунікації та вирішення конфліктів, що є важливим для соціального розвитку дітей.

Використання конструкторів у навчальному процесі є не лише ефективним засобом розвитку конкретних навичок, але й сприяє формуванню загальної активної та допитливої особистості. Розвиток допитливості виступає як одне з важливих завдань сучасної освіти. Для цього необхідно мати чітке уявлення про природу, механізми, даної властивості та фактори його розвитку.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

2.1. Проблема пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку

У сучасних умовах реформування освіти важливого значення набуває усвідомлення важливості дошкільного віку як унікального періоду розвитку особистості. Сучасні заклади дошкільної освіти покликані забезпечувати умови для самореалізації та розвитку кожної індивідуальності, створенні покоління, здатного навчатися впродовж усього життя. Серед ознак особистісного становлення та розвитку дитини досліджуваного віку значне місце займає пізнавальна активність. Саме пізнавальна активність є основою засвоєння дитиною культурного досвіду людства, необхідною умовою формування розумових якостей особистості дошкільника, її самостійності, ініціативності, успішності, творчості, щосприяє гармонійному становленню особистості.

У дослідженнях з проблеми пізнавальної активності дошкільників науковці підкреслюють різні її аспекти. В енциклопедії освіти пізнавальна активність трактується як «риси особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, щопередбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності, а також в її якості» [6].

Проблему пізнавальних інтересів досліджувало багато вчених. Як правило, її розглядають разом з діяльністю, а також у тісному зв'язку з таким поняттям, як самостійність. Ще Роджерс наголошував, що на інтереси дитини впливає те знання, яке нею привласнене, яке пов'язане з відкриттям, що вона його зробила самостійно [7]. Тож умовою розвитку пізнавальних інтересів дитини, піднесення її на вищий щабель є практичні дослідницькі дії її самої.

Наукові дослідження і спостереження практиків свідчать: там, де неправомірно обмежуються творчість та самостійність дітей, знання, як правило,

засвоюються формально, тобто діти не осмислюють їх, а отже й пізнавальний інтерес не досягає в таких випадках належного рівня. Феномен пізнавальних інтересів як один із найважливіших чинників навчання постійно привертає увагу дослідників, оскільки взаємодія дитини із навколишнім світом можлива тільки завдяки її активності, інтересам та діяльності.

Проведений аналіз наукових джерел з проблеми розвитку пізнавальних інтересів засвідчує наявність різнопланових визначень даного поняття в залежності від сфери діяльності, уподобань, власних наукових інтересів дослідників і відсутність еталонного визначення поняття "пізнавальний інтерес". Зокрема, під інтересами психологи [5] розуміють самостійну, ініціативну діяльність людини, дитини, спрямовану на пізнання навколишнього середовища (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях. Тобто, прогресивний розвиток може відбуватися лише за умов, які дають змогу дитині стати суб'єктом власної пізнавальної діяльності.

Даний психологічний феномен розглядається різними дослідниками з наголосом на ту чи іншу ознаку, зокрема, як компонент пізнавальної діяльності (Л.Аристова, М. Данилов, М.Ігнатенко, І.Харламова, Т.Шамова, Г.Щукіна та ін.), як одна з рис особистості (М.Головань, І. Ланіна, В. Лозова та ін.), як готовність особистості до пізнання зовнішнього і внутрішнього світу (І. Ланіна, Н.Зверєва, І. Харламов та ін.).

Найчастіше названі ознаки розглядаються не у чистому вигляді, а у поєднанні. Так, наприклад, деякі вчені (Н. Акрамова, Т.Зубкова, М.Ігнатенко, Г.Кобернік, Т.Міхневич, Т.Шамова) розглядають пізнавальний інтерес і як ознаку прояву пізнавальної діяльності, і як готовність до пізнання зовнішнього і внутрішнього світу.

Група дослідників (І.Барсуков, Г.Кобель, І.Редьковець, Г.Щукіна) розглядають пізнавальні інтереси як пізнавальну діяльність та рису особистості. А А.Чауре у своїх визначеннях намагається розглядати даний феномен за всіма ознаками, названими вище. Багато авторів розглядають пізнавальні інтереси з

точки зору пізнавальної активності (Л.Захаревич, А.Даллакян та ін.), математичних (В.Крутецький) та сенсорних (Л.Венгер) здібностей, розвитку мислення (М. Подьяков, В.Котирло та ін.), "якостей навченості" (О. Усова) і розумової активності в цілому (Л.Вяткіна, Н.Непомняща).

Відомо, що джерелом пізнавальних інтересів є пізнавальна потреба. І процес задоволення цієї потреби здійснюється як пошук, спрямований на виявлення, відкриття невідомого та його засвоєння. Деякі вчені вважають, що інтерес зникає, тільки-но розв'язується проблема, тобто, стверджують вони, процес розуміння завершує пізнавальний інтерес[1]. Їхні опоненти [4] категорично не згодні з цим поглядом, вважаючи, що саме з розуміння може починатися цикл інтересів.

У психологічних дослідженнях (В. Крутецький, С. Максименко, В. Моляко та ін.) пізнавальну активність трактують як вибірково пізнавальну спрямованість людини на предмети і явища, як складне психологічне утворення, що об'єднує емоційну, пізнавальну та волювальну сфери особистості.

Т. Ткачук розглядає пізнавальну активність як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних ситуаціях [4].

С. Кулачківська та С. Ладивір визначають пізнавальну активність як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності [1]. Пізнавальна активність – це риса особистості, яка проявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння дитиною соціального досвіду, накопичених людством знань та способів діяльності, знаходить свій вияв у пізнавальній діяльності.

Пізнавальна активність дитини дошкільного віку, за В. Суржанською, формується і розвивається на базі пізнавальної потреби в різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією дитини, ініціативою, інтересом, самостійністю

та оригінальністю дошкільника. Науковцем також уточнена низка особливостей пізнавальної активності дитини дошкільного віку: прояв із народження, властивість інтенсивно розвиватися; здатність реалізовуватись у різних видах діяльності; виявлення у запитаннях, розмірковуванні, порівнюванні, експериментуванні; наявність пізнавального інтересу на рівні цікавості та допитливості; поєднання інтелектуального та емоційного ставлення до предметів та явищ дійсності; наявність наприкінці дошкільного віку ознак самостійності, певної саморегуляції та самоконтролю; набуття після 4–5 років вигляду ініціативної перетворюючої активності [3].

Пізнавальна активність – це потреба дитини в пізнавальній діяльності, активному прояві інтересу до довкілля, самої себе, людей, предметів, об'єктів, яка приносить їй задоволення; як здатність цікавитися невідомим, виявляти готовність до розв'язання проблемних ситуацій; здійснювати елементарні мислительні дії (аналізувати, порівнювати, синтезувати, узагальнювати, аргументувати та приймати в підсумку вірне рішення); володіти початковими формами дослідництва, експериментування, винахідництва; радіти від власних відкриттів, прагнути обходитися при цьому власними силами, що необхідна їй для реалізації своїх можливостей, здібностей.

За результатами вивчення проблеми можна визначити основні риси пізнавальної активності дітей: – пізнавальна активність визначається як стан, що передує діяльності й породжує її, як міра діяльності, як риса, якість особистості, як умова розвитку та результат виховання; – пізнавальна активність – це риса особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності.

У наукових дослідженнях описують різні форми її прояву, як-от відповідальність, допитливість, сумлінність, інтенсивність, енергійність, інтерес, ініціатива, оригінальність, самостійність, оптимальність (В. Лозова). Поряд із

формами прояву пізнавальної активності науковці розробляють і показники її прояву. Це, наприклад, увага, зосередженість, інтерес до вивчення матеріалу (К. Щербакова), надзвичайно сильне бажання продовжувати заняття, прагнення до вирішення складних завдань (Д. Богоявленська, А. Петровський), спілкування з дорослим, формулювання питань для нього (Д. Годовікова, М. Матюшкін).

Пізнавальна активність дітей дошкільного віку формується і розвивається на основі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією дошкільника, ініціативою, самостійністю дитини, інтересом та оригінальністю. Вона з віком змінюється, стає більш цілеспрямованою, змінює форми прояву. Пізнавальна активність визначає інтерес дошкільників до одержання нових знань, умінь і навичок, внутрішню цілеспрямованість і постійну потребу використовувати різні способи дії до наповнення знань, збільшення знань, розширення кругозору.

С. Ладивір основними показниками пізнавальної активності вважає наступні: увага та особливий інтерес до предмета; емоційне ставлення до предмета (подив, нерозуміння, заклопотаність, тобто розмаїття емоцій, викликаних предметом); дії, спрямовані на детальніше розпізнавання предмета, усвідомлення його функціонального призначення; загальна кількість таких дій як показник інтенсивності обстеження та якісна характеристика дій, їх різноманітність, заміна одних дій іншими, паузи, пов'язані з роздумами про предмет; постійний інтерес до предмета, навіть за його відсутності [1].

Аналіз теоретичних досліджень проблеми пізнавальної активності дозволяє окреслити її як інтегративну динамічну якість, основою якої становлять здатність і готовність особистості до діяльності в умовах відсутності безпосереднього та постійного керівництва і яка визначається вмінням дошкільника планувати, організовувати, коригувати свою діяльність.

Пізнавальна активність супроводить будь-яку самостійну дію, це готовність (здатність і прагнення) до енергійного ініціативного володіння знаннями,

докладання вольових зусиль. Джерелом пізнавальної активності дошкільнят виступає пізнавальна потреба. Саме вона є однією з найвагоміших потреб, особливо в період становлення особистості дитини. Будучи основою пізнавальної активності дошкільника, пізнавальна потреба значно впливає на процес становлення когнітивних та особистісних структур, творчої діяльності особистості. Суттєва відмінність пізнавальної потреби від інших вітальних потреб у тому, що вона практично ніколи не може бути задоволена (І. Павлов).

Потреба старшого дошкільника в пошуку поступово перетворюється на складний конгломерат розумових здібностей та мотиваційних факторів, слугує психофізіологічною основою творчості.

Ладивір С. та інші дослідники фіксують три види пізнавальної активності дітей дошкільного віку:

- 1) репродуктивно-наслідувальна активність, в основі якої лежить співробітництво з дорослим;
- 2) пошуково-виконавська активність носить більш складний характер, оскільки передбачає більш самостійне відношення дитини до виконуваної діяльності; свідоме ставлення до висунутих завдань, пошукова діяльність щодо шляхів їх вирішення та ін.;
- 3) творча активність дитини виявляється у здатності дитини до самостійної постановки завдань та творчого підходу до їх вирішення [1]. Причому, характеризуючи творчий рівень прояву пізнавальної активності, слід відмітити, що діти, які умовно належать до цього рівня, працюють тривалий час і з задоволенням, шукають власні способи дій, самостійно вирішують пізнавальні завдання.

Розвиток творчої пізнавальної активності дошкільників має особливе значення, характеризується розширенням інформаційного простору, від успішності оволодіння дитиною пізнавальною активністю залежить процес розширення соціальної компетентності дитини.

Суржанська В. визначає такі критерії пізнавальної активності дитини дошкільного віку: пізнавальна орієнтація, інтерес, ініціатива, самостійність,

оригінальність. Також вона виокремлює репродуктивно-наслідувальний, репродуктивно-виконавчий, конструктивно-виконавчий, творчий рівні активності дітей [3].

Дослідники Т. Садова, А. Рудакова визначають основні напрями формування пізнавальної активності дошкільників:

залучення дітей до різних форм дослідницької, пошукової діяльності; збагачення змісту специфічно дитячих форм діяльності (ігрової зображувальної, рухової, практичної, діяльності спілкування); цілеспрямований розвиток сприймання як початкового етапу образного пізнання дійсності; поєднання пізнавальної діяльності на заняттях (в організованих формах діяльності), різноманітних нерегламентованих видів дитячої діяльності та самостійної пізнавальної діяльності; забезпечення особистісної активності дошкільників у навчально-пізнавальному процесі; індивідуалізація взаємодії педагога з дітьми відповідно до рівнів пізнавальної активності; створення розвивального середовища, яке сприяє формуванню у дошкільників допитливості, пізнавального інтересу, ініціативи, самостійності пізнання [2].

Пізнавальна активність проявляється і реалізується в діяльності і спілкуванні, ставленні до себе і навколишньої дійсності, тобто в життєдіяльності особистості, і передбачає ініціативність особистості, її вимогливість до себе та інших.

Можливо підкреслити, що пізнавальна активність дітей дошкільного віку перебуває на рівні становлення і в подальшому стане міцним підґрунтям для розвитку пізнання у процесі майбутньої життєдіяльності.

Використання інноваційних технологій у навчально-виховному процесі дозволяє створювати сприятливі умови для розвитку активної пізнавальної діяльності дітей, надання можливості діяти самостійно, досліджувати, експериментувати, мислити творчо, використовувати у власній діяльності раніше набуті знання та навички, проявляти ініціативу.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні та розробці програми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

2.2. Особливості розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку

Проблема формування та розвитку пізнавальної активності старших дошкільників є актуальною на сучасному етапі. У низці психолого-педагогічних досліджень йдеться про такі особливості її формування в дітей старшого дошкільного віку: вона проявляється від народження та інтенсивно розвивається впродовжусього дошкільного віку; проявляється у різноманітних видах діяльності; виявляється в різних запитаннях, розмірковуваннях, порівняннях; під час пізнання дитина виявляє емоції – це є свідчення єдності інтелектуального й емоційного; у старшому дошкільному віці з'являються ознаки самостійності, саморегуляції та самоконтролю пізнавальної діяльності дитини. Вагомою складовою частиною пізнавальної активності є пізнавальний інтерес, який підвищується з накопиченням дитиною досвіду пізнавальної діяльності. У старшому дошкільному віці пізнавальні інтереси набувають стійкості. Пізнавальний інтерес дошкільника залежить від опанованих ним знань, а також від тих способів, якими йому передають ці знання.

Звертаючись до проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку необхідно зупинитися на поняттях -пізнання, -активність і -пізнавальна активність, оскільки є ключовими. Розглянемо поняття -пізнання з погляду педагогіки, філософії та психології.

У філософії пізнання - це процес здобуття людиною нового знання, відкриття невідомого раніше. Результативність пізнання досягається насамперед активної роллю людини у процесі. У філософському словнику А.А.Грицанова термін - пізнання окреслюється творча діяльність суб'єкта, орієнтована отримання достовірних знання світ .

Р.С.Немова розкриває поняття -пізнання як різні види пізнавальної активності або активності, спрямованої на отримання та обробку знань (інформації) .

У педагогічній енциклопедії за редакцією Н.М. Тулькібаєвої та Л.В. Трубайчук поняття -пізнання визначається як освітня діяльність учня, яку розуміють як процес творчої діяльності, що формує їх знання .

Усі вище представлені поняття поєднує те, що пізнання є процес, діяльність. Отже, ми можемо дійти невтішного висновку, що під поняттям «пізнання» слід розуміти пізнавальну діяльність суб'єкта освітнього процесу, спрямовану отримання знань про оточуючому.

Розглянемо поняття -активність з погляду педагогіки та психології.

У педагогічному словнику - активність трактується як діяльне ставлення до світу, здатність виробляти суспільно значущі перетворення матеріального та духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства . На думку Р.С.Немова, активність – поняття, що свідчить про здатність живих істот виробляти спонтанні рухи і змінюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх стимулів – подразників .

Короткий психологічний словник за редакцією Л.А. Карпенка, А.В. Петровського, М.Г. Ярошевського трактує активність як діяльний стан живих організмів, як умова існування у світі .

За підсумками аналізу низки робіт М.М. Піддяків виділяє два типи дитячої активності :

1) власна активність дитини - це специфічна і водночас універсальна форма активності, що характеризується різноманіттям своїх проявів у всіх сферах дитячої психіки: пізнавальної, емоційної, вольової, особистісної.

2) активність дитини, що стимулюється дорослим – характеризується тим, що дорослий організує діяльність дошкільника, показує і розповідає, як потрібно робити. У процесі такої дійсності дитина отримує ті результати, які були визначені дорослим. Сама дія (або поняття) формується відповідно до заздалегідь заданих параметрів.

Ці два типи активності тісно пов'язані між собою і рідко виступають у чистому вигляді: власна активність дітей так чи інакше пов'язана з активністю, що йде від дорослого, а знання та вміння, засвоєні за допомогою дорослої, потім стають надбанням самої дитини, і вона діє з ними як зі своїми власними .

Проаналізувавши дані визначення у педагогіці та психології можна дійти невтішного висновку, що активність сприймається як діяльне ставлення

особистості до світу, що прагне розвитку та перетворення навколишньої дійсності.

Розглянемо сутність поняття «пізнавальна активність». Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив розглянути поняття з позиції різних авторів.[54]

У педагогічному словнику пізнавальна активність сприймається як властивість особистості, що проявляється у позитивному відношенні до змісту та процесу вчення, до ефективного оволодіння знаннями та способами діяльності за оптимальний час, у мобілізації морально-вольових зусиль, спрямованих на досягнення пізнавальної мети .

Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, Д. Лок, Ж.-Ж. Руссо визначали пізнавальну активність як природне прагнення учнів до пізнання. Це прагнення характерне для дитини з перших днів його життя .

Г.І. Щукіна визначає пізнавальну активність як цінну особистісну освіту, як якість особистості, що включає прагнення дитини до пізнання, виражає інтелектуальний відгук на процес пізнання .

На думку С.А.Козлової -пізнавальна активність – це є активність, що виникає з приводу пізнання та у його процесі. Вона виявляється у зацікавленому прийнятті інформації, бажанні уточнити,поглибити свої знання, у самостійному пошуку відповідей на цікаві питання, у прояві елементів творчості, в умінні засвоїти спосіб пізнання та застосувати його на іншому матеріалі .

Т.І. Шамова вважає, що пізнавальна активність є діяльний стан, який проявляється у відношенні дитини до предмета та процесу цієї діяльності .

Т.І. Зубкова визначає пізнавальну активність як природне прагнення людини до пізнання як характеристику його діяльності.

В.С. Ільїн вважає, що в основі розвитку пізнавальної активності лежить подолання дитиною протиріч між постійно зростаючими пізнавальними потребами та можливостями їх задоволення, якими володіє вона в даний момент.

Л.В. Трубайчук вважає, що пізнавальна активність дітей дошкільного віку є процес розкриття у дитині пізнавальних можливостей, виявлення їх у собі з метою пізнання навколишньої дійсності та активної участі у ній. При цьому пізнавальні можливості визначаються як способи та джерела отримання інформації про

навколишній світ, які не є однозначними для дитини дошкільного віку та залежать від індивідуальних та вікових особливостей.

Ш. І. Ганелін розглядає пізнавальну активність, як рису особистості, яка проявляється в ініціативності та самостійності, призводить до ефективного засвоєння знань, умінь, навичок.

Е.А. Красновський дає пізнавальній активності цілком особливе визначення: прояв усіх сторін особистості дошкільника: і інтерес до нового, прагнення успіху, радість пізнання, і установка до вирішення завдань, поступове ускладнення яких, лежить основу процесу навчання.

Пізнавальна активність включає ряд структурних компонентів, які пов'язані між собою, і при цьому, кожен компонент займає свою позицію.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна виділити чотири основні структурні компоненти пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку:

□ Мотиваційно – потребний. Зміст мотиваційного компонента розкривається через поняття -потреба та -мотив. Важливу роль діяльності дошкільнят відіграють мотиви, пов'язані з інтересом до діяльності, пізнавальні мотиви, мотиви встановлення позитивного взаємовідносини коїться з іншими людьми, мотиви досягнення успіху, моральні й суспільні мотиви, проте ще відсутні мотиви особистісного зростання, характерні для старшого віку.

□ Емоційно-вольовий. Виявляється у існуванні емоційних станів дитини та прояві її вольових спонукань; є своєрідним етапом підкріплення, коригування та оновлення пізнавальної активності, при якому емоції забезпечують безпосереднє перебіг самої активності, забарвлюють активність, надають їй емоційний.

що для дошкільного віку характерні яскраві, мимовільні почуття, що різко «спалахують» і так само швидко згасають, старші дошкільнята у значних ситуаціях, що вимагають самоконтролю, вже можуть стримувати свої почуття, регулювати або приховувати їх прояви.

□ Діяльнісний – характеризує саму діяльність дошкільника, її інтенсивність та характер. Виражається у певному обсязі знань, умінні та навичок, що становлять

основу їх пізнавального досвіду та готовність до їх реалізації за допомогою системи способів дій, якими мають опанувати учні.

□ Рефлексивно-оцінний компонент. Включає рефлексію, самоконтроль і самооцінку учнів; вміння адекватно контролювати, аналізувати та оцінювати способи та результати своєї діяльності.

Розкриття змісту феномена пізнавальної активності передбачає, зокрема опис та характеристику її рівнів. Е.І. Леонгард та Є.Г Самсонова визначають такі рівні активності залежно від характеру пізнавальної діяльності суб'єкта: репродуктивно-наслідувальна активність. За допомогою якої досвід діяльності накопичується через досвід іншого; пошуково-виконавча активність. На цьому рівні є великий ступінь самостійності, потрібно зрозуміти завдання і знайти засоби її виконання; творча активність. Це високий рівень, оскільки саме завдання може ставитися дитиною, і шляхи її вирішення обираються нові, нешаблонні, оригінальні.

І.А. Редковець розглядає чотири рівні пізнавальної активності (на основі стану готовності пізнавальної активності): репродуктивна активність, що характеризується готовністю опанувати готові знання, енергійну відтворювальну діяльність; аплікативна активність, що характеризується готовністю до енергійної вибірково-відтворювальної діяльності; інтерпретуюча активність, що характеризується готовністю до енергійного тлумачення, пояснення, розкриття сенсу того чи іншого процесу чи явища; продуктивна активність, що характеризується готовністю до творчого створення нового.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було уточнено поняття «пізнавальна активність дітей дошкільного віку», яке розуміється як особистісна освіта, діяльний стан, який виражає інтелектуально-емоційний відгук дитини на процес пізнання: прагнення до здобуття знань, розумова напруга, прояв зусиль з вольовим впливом, у процесі отримання знань, готовність та бажання дитини до процесу навчання, виконання індивідуальних та загальних завдань, інтерес до діяльності дорослих та інших дітей. Пізнавальна активність включає ряд структурних компонентів: мотиваційно-потребний, емоційно-вольовий, діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

Аналіз наукових досліджень дозволив сформулювати особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільнят: раннє виявлення пізнавальної активності та як результат, інтенсивний її розвиток та активний прояв у різних видах дитячої діяльності; вираження інтересу у питаннях, міркуваннях, порівняннях, експериментально-пошукової та проектної діяльності; прояв дітьми пізнавального інтересу на рівні допитливості, цікавості; пізнавальна діяльність набуває форми ініціативної перетворювальної активності.

На основі вивчення психолого-педагогічних джерел було виділено наступні критерії прояву пізнавальної активності у дітей дошкільного віку в освітньому процесі : пізнавальна орієнтація; пізнавальний інтерес; пізнавальна ініціатива; пізнавальна самостійність; пізнавальна оригінальність.

Дослідники вважають, що зі зростанням та розвитком дитини її пізнавальна активність все більше починає тяжіти до пізнавальної діяльності, яка як будь-яка діяльність, характеризується певною структурою. Її елементами є: спонукально-мотиваційна частина (потреба, мотиви, цілі), предмет діяльності, відповідність предмета та мотиву діяльності та засоби її здійснення (дії та операції).

Звідси випливає, що необхідною умовою розвитку пізнавального інтересу у дошкільнят є діяльність, яка несе пізнавальну функцію.

У період дошкільного дитинства відбувається зародження первинного образу світу завдяки пізнавальній активності дитини, що має свою специфіку кожному віковому етапі.

У старшому дошкільному віці на базі набутого досвіду навчальної, ігрової та трудової діяльності, складаються передумови для розвитку пізнавальної активності.

Таким чином, вивчивши особливості розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в теоретичних джерелах ми прийшли до висновку, що вона характеризується оптимальним співвідношенням між виконуваною дитиною діяльністю та ступенем освоєності дошкільником способів досягнення результату (оволодіння досвідом діяльності), та їх практичне застосування у повсякденному активності та можливість з розвитку вже у дошкільному віці.

Аналіз теоретичних джерел дозволив виділити рівні розвитку пізнавальної активності у старшому дошкільному віці: репродуктивнонаслідувальна активність, пошуково-виконавча, творча та аргументувати їх.

2.3. Методи та прийоми розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку

Останнім часом питанням розвитку пізнавальної сфери дошкільнят приділяється особлива увага. Проблема особливостей пізнавального розвитку, створення умов, що ефективно впливають на формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку, протягом багатьох років займає одне з провідних місць у педагогічних та психологічних дослідженнях.

Основа пізнавального інтересу – активна мисленнєва діяльність. Під її впливом дитина виявляється здатна до тривалої та стійкої зосередженості уваги, виявляє самостійність при вирішенні розумового чи практичного завдання. Переживаються у своїй позитивні емоції – здивування, радість успіху, якщо проявив здогад, отримав схвалення дорослих – створюють в дитини впевненість у своїх силах.

Виконуючи вимоги програми з розумового виховання дітей, щодо розвитку пізнавальної активності дітей вихователь повинен як забезпечити засвоєння хлопцями певної їм системи знань про навколишню реальність. Предметом його спеціальної турботи повинні бути прийоми та способи за допомогою яких діти засвоюють знання, шукають відповіді на питання, виконують вказівки, вирішують різноманітні завдання, і те відношення, яке у них складається до виконання завдань вихователя, ті схильності та інтереси, які в процесі виховної роботи рік у рік виховуються та зміцнюються.

Спеціальні дослідження показують, що найважливішим психолого-педагогічним моментом, що визначає пізнавальну активність дітей та ставлення їх до завдань та занять, є та атмосфера, яка супроводжує весь хід заняття, від початку і до кінця. Дружня співпраця знімає напругу в дітей віком, допомагає встановити із нею тісний контакт, передбачає спільний пошук невідомого. Використовуючи питання, різноманітні ситуації, дорослий спрямовує пошукову діяльність дитини,

коригує її. Тут грає роль все – міміка, жести, емоції. Педагог веде дітей, але вони не повинні помічати цього, інакше авторитарне спілкування візьме гору і активність виявлятиметься тільки на репродуктивному рівні (дитина матиме нестійкий інтерес до пізнання, легко відволікатися, повторювати все за зразком, а від самостійного пошуку відмовлятися).

Необхідно знати, що не можна негативно оцінювати дошкільника, результати його діяльності. Дитина має право помилку, т.к. він тільки вчиться і вчиться на своїх помилках, а не на чужих. Наше завдання – з'ясувати. Встановити причини помилок, щоб знайти можливості їх виправлення.

Допитливість думки та інтереси дитини проявляються у її питаннях, Вони породжуються новим і невідомим, усім тим, що викликає у дитини сумнів, подив, здивування. До них необхідно ставитися уважно та дбайливо. Відповідати на них таким чином, щоб підтримати та поглибити допитливість та пізнавальні інтереси дитини.

Здивування – важлива здатність дитини: воно має її пізнавальний інтерес. Почуття подиву можна викликати новизною, незвичайністю, несподіванкою, невідповідністю чогось попереднім уявленням дитини. Інтерес як стимул пізнавальної діяльності є своєрідним трампліном до пізнавальної активності, опорою для емоційної пам'яті, стимулом підвищення емоційного тону, способом мобілізації уваги і вольових зусиль дитини.

Необхідно звертати увагу на те, чи здатні діти дивуватися, знаходити самостійні рішення в нестандартних умовах, чи вони експериментують; варіативні чи одноманітні їх пошукові дії, якою мірою вони послідовні, продуктивні, точні, оригінальні. Важливо, щоб про кожну дитину можна було сказати, як вона поводить, коли в неї виникають проблеми, які емоційні, словесні, поведінкові реакції типові для нього. Знаючи це, можна підібрати ефективні способи та прийоми педагогічного впливу. Наприклад, можна ненав'язливо створити групи атмосфери «мозкового штурму», спонукати дітей до аналізу та оцінці висунутих ідей, стимулювати їх фантазію, уяву як творчу діяльність, що будується на комбінованих здібностях викликати пізнавальний інтерес. Останній

перетворюється на схильність, стає власністю дитини, якщо вона отримує насолоду від пошуку, вирішення проблем, подолання перешкод. В нього активізується інтелектуальна діяльність. Вона виявляє схильність до експериментування, прагне успіху.[47]

Головною умовою розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку є доступна, цікава діяльність, відчуття успіху, емоційний комфорт, доброзичливе ставлення до дітей. Саме такі умови можна створити під час використання дидактичних ігор у всіх видах навчально-освітньої діяльності. Дидактична гра є багатослівним, складним, педагогічним явищем: вона є і ігровим методом навчання дітей дошкільного віку, і формою навчання дітей, і самостійною ігровою діяльністю та засобом всебічного виховання дитини.

Гра – це потужний стимул та різнобічна, сильна мотивація у навчанні дітей старшого дошкільного віку. У дитячому віці провідною діяльністю є ігрова, тож і весь психічний розвиток дітей також проходить через гру, через дії з предметами, в тому числі і з іграшками. Іграшка для дитини – це інструмент пізнання світу і водночас істотна частина цього світу, а гра – спосіб його пізнання. Маніпулюючи доступними йому предметами (іграшками), малюк пізнає світ, мислить, розвивається. І від того, що саме буде йому запропоновано для цих самих маніпуляцій, залежить, як і в якому напрямку буде розвиватися його мислення.

Для оптимізації пізнавальної активності необхідно працювати з дітьми використовувати конструктивні, дидактичні гри. Вони допомагають наочно відчувати динаміку вирішення практичного завдання, випробувати різні способи, варіювати задум, співвідносити його з практичним результатом.

Підвищення пізнавальної активності на заняттях сприяє навчання дітей вміння ставити питання. Вміння ставити питання, грамотно їх формулювати характеризує рівень розуміння, усвідомлення пізнавального матеріалу, ступінь зацікавленості та розвитку допитливості.

Практично в іграх у дитини задіяні всі аналізатори, це надає можливість розвивати як мислення, так і пов'язане з ним мовлення. Здатність до роздумів

сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків, розвиткові умінь планувати свої дії, ставити мету досягнення кінцевого результату, формуванню прогностичних умінь тощо.

Метод повторення також має велике значення для підвищення пізнавальної активності та міцності засвоєння знань. К.Д. Ушинський писав: «Вихованець, який розуміє природу пам'яті, безперестанку вдаватиметься до повторень не для того, щоб полагодити розвал, але для того, щоб зміцнити і вивести на ньому новий поверх». Повторення - найважливіший дидактичний принцип, без застосування якого не можна говорити про міцність засвоєння знань та виховання почуттів.

Як слушно підкреслювала Г.П. Усова, навчання – індивідуальна діяльність дітей. Кожна дитина виконує певну роботу розумову чи фізичну індивідуально, витрачає індивідуальні зусилля. Ось чому забезпечити розвиток кожної дитини можна лише шляхом індивідуального підходу до кожного вихованця.

У пізнавальній діяльності дієвою формою активізації дітей може бути самостійна робота, коли кожен набуває конкретного завдання. Самостійна робота стимулює пізнавальну активність дитини тим, що вона має діяти сама, орієнтація на товариша відсутня. Так само значної у розвиток пізнавальної активності є групова робота (маленькі групи з 3-5 людина). Вона за такої організації дає вихователю широкі можливості для реалізації особистісно-розвивального підходу. Така форма є чудовим методом вивчення дитини. Осмислення результатів цільових спостережень за поведінкою дитини у різних ситуаціях, специфічно дитячих видах діяльності дає можливість педагогу підібрати кожному вихованцю «психологічний ключик».

Тобто, основною метою організації процесу пізнання з метою його впливу на дитину, що розвивається, повинен стати пошук такого способу організації життя дітей у групі, щоб світ перед ними відкривався в живих фарбах, яскравих і ніжних кольорах, казках, фантазіях, іграх, через неповторне дитяче творчість. Необхідно пробудити в кожній дитині джерело мислення та мови, щоб кожен відчув себе дослідником і мудрим мислителем, щоб власне досягнення викликало трепет серця

і гарту волю.

Якщо таку систему роботи розпочати з молодшого віку, ефект освітньо-виховного процесу, що розвиває, буде реалізований. Центральним моментом можна позначити активно-пізнавальне ставлення дитини до навколишнього світу, інтерес до пошукової діяльності.

Одним із сучасних напрямків розвитку пізнавальної сфери є інтерактивні технології, які являють собою сукупність методів і прийомів, направлених на всебічний розвиток особистості. Поєднання інтерактивних технологій з інформаційно-комунікаційними технологіями, пошуково-дослідницькою діяльністю в дошкільній, художнім словом дає можливість інтегрувати освітній процес дошкільників

Інтерактивні методи підпорядковані певній системі принципів, які забезпечують їхню ефективність. Під час освітньої діяльності, дотримуючись принципу активності, кожна дитина має змогу відповісти та бути почутою, кожна відповідь враховується. Для цього нами використовувалися такі інтерактивні методи, як «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Ланцюжок», «Комплімент». Принцип зворотного зв'язку розглядає заохочення до обговорення висловлених аргументів та заперечень. Цей принцип можна ще назвати рефлексією, який дає змогу отримати від дітей якнайбільше інформації.

Внутрішня мотивація – це можливість у процесі перебування дитини у дошкільному закладі розвивати його індивідуальні схильності та здібності. Реалізуючи даний аспект, необхідно спиратися на конкретні пізнавальні здібності кожної дитини та створити для неї індивідуальну траєкторію розвитку, що створюється всіма фахівцями дошкільного закладу. Таким чином, в організації пізнавальної діяльності з'являється можливість врахувати інтереси та запити кожної дитини.

Для дітей з високими пізнавальними здібностями (дитина працює з бажанням, і довгий час розв'язує пізнавальні завдання, шукає свої способи дій)

необхідно створювати умови для розвитку та поглиблення знань.

Для дітей із середньою та низькою пізнавальною активністю (діти мають менш стійкий інтерес до пізнання, у них є певна самостійність, яку підтримує педагог за допомогою питань; діти мають нестійкий інтерес, легко відволікаються, від самостійного пошуку відмовляються) використовувати індивідуальну та додаткову роботу. За такого підходу в педагогів дошкільних закладів з'являється можливість більш диференційованої роботи з кожною категорією дітей. З іншого боку, подібний підхід сприяє зниженню навчального навантаження, т.к. усувається усереднений підхід всім дітям, і навіть найголовніше – підвищується активність дитини під час пізнавальної діяльності.

Важливим чинником стимулювання та розвитку пізнавальної сфери є створення розвивального середовища. У дослідженнях Л. Артемової, М. Подд'якова та інших наголошується, що навколишнє середовище має відповідати структурі пізнавальної сфери дитини. Діяльність дітей дошкільного віку постійно змінюється, тому розвивальне середовище є джерелом її збагачення, зокрема, змісту, форм організації тощо. Саме в такому середовищі здійснюється розвиток інтересів дитини, орієнтований на зовнішні об'єкти, усвідомлення нею свого «Я», своїх потреб, можливостей їх самореалізації завдяки педагогічно оптимальному конструюванню навчального процесу педагогом.

Особливий вплив на формування пізнавальних процесів в дошкільників має використання ігрових форм проведення дослідів за участі різних героїв: Світлячка, тітоньки Природи, дядька Вітра, Капітошки, Чарівника-невидимки, Сороки-білобоки, Чарівного царя підземелля.

Цікавим і корисним методом, що використовується в процесі такої роботи, є художнє слово, а саме: читання художньої літератури, розповідання казок, легенд, прислів'їв, які збуджуватимуть пізнавальні процеси дитини, сприятимуть розвитку їх допитливості; загадування загадок, використання ігрових прийомів – отримання листів-скарг від мешканців саду, лісу, городу. Читаючи їх, діти замислюються над тим, як допомогти живій істоті, як потрібно берегти й охороняти природу, щоб

зберегти її в цілому.

Головною умовою повноцінного розвитку пізнавальних процесів в дошкільному віці є цілеспрямоване та усвідомлене керівництво з боку дорослих – педагогів та батьків. Для вирішення зазначеного питання робота має організовуватися за трьома напрямками: 1) Інформаційно-просвітницька діяльність (семінари, практикуми щодо розвитку та формування пізнавальної сфери). 2) Методична діяльність (застосування методів та прийомів, які сприятимуть формуванню пізнавальної сфери). 3) Практична діяльність (за можливості – екскурсії до школи, знайомство з майбутніми вчителями).

До задач щодо формування пізнавальної сфери дошкільників можна віднести [20]:

1) діагностика пізнавальних процесів;^[1] 2) формування у дошкільників досвіду навчальної діяльності;^[1] 3) формування знань та навичок для засвоєння програмового матеріалу; 4) виховання допитливості, мимовільності уваги та потреби в самостійному пошуку рішень; 5) формування мотивів навчання та позитивного ставлення отриманні нової інформації; 6) підтримка природньої потреби дітей в спілкуванні; 7) формування математичних уявлень та грамотності; 8) розвиток мовленнєвих навичок;^[1] 9) підвищення здатності до соціальної адаптації; 10) розвиток функції письма, графічних навичок.

2.4. Дидактичні ігри як чинник розвитку пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку^[1]

Дидактичні ігри розглядають в одному ряду з навчання і працею. Дидактична гра є початковою ланкою серед названих видів активності. Найбільше її цінують як засіб виховання дошкільників. Дитяча гра у цьому віці є вагомим освітнім чинником, а її інтенсивність використання сприяла виникненню різних видів: сюжетні, режисерські, театралізовані, будівельно- конструктивні тощо. Проте особливе місце серед них займають дидактичні ігри, які більшою мірою користуються попитом у віці 5-6 років.

Дидактична гра - це «дитя праці», найважливіший засіб розумового та морального виховання дітей. Дидактичні ігри допомагають зробити будь-який навчальний матеріал захоплюючим, викликають в дітей віком глибоке задоволення, створюють радісний робочий настрій, полегшують процес засвоєння знань.

У педагогіці система дидактичних ігор була створена у 60-ті роки. у зв'язку із розробкою теорії сенсорного виховання. Останнім часом вчені називають такі ігри розвиваючими, а чи не дидактичними, як у традиційної педагогіці. В історії зарубіжної та педагогічної науки склалося два напрямки використання гри у вихованні дітей: для всебічного гармонійного розвитку та у вузько-дидактичних цілях.

Дидактичні ігри відносять до ігрових методів розумового виховання. У них відбувається мимовільне опанування необхідного досвіду в той момент коли діти захоплені виконанням ігрового завдання. Найбільш важливі функції цього способу навчання: набуття та вдосконалення системи знань, вмій, навичок (також можливий є варіант лише закріплення раніше набутих знань). Ці функції можуть бути реалізовані як окремо так і разом. Водночас науковці акцентують увагу на необхідності створення специфічної системи ігор навчального змісту, яка дозволить їх більш ефективно використовувати під час навчання дітей [38]. Ймовірно автори так вказують на важливість особливої уваги щодо розвитку інтелектуальних компонентів свідомості дитини під час використання таких педагогічних засобів (розумові дії, здібності інтелекту, пізнавальні інтереси), що мають використовуватися у системі.

Схожі ідеї спостерігаємо у С.Новосьолової, яка у класифікації дитячих ігор підкреслює, що дидактичні ігри, власне як і сюжетно-навчальні, рухливі, дозвілєві входять до однієї групи. Таке об'єднання вона здійснює на основі домінуючої ролі наставника при їх організації. Зокрема вона зазначає, що це особлива група ігор, яка реалізується з ініціативи вихователя. У освітньому процесі вони відіграють роль освітніх і виховних засобів. Як бачимо, як чинники навчання і виховання

такого роду засоби вимагають вмілого педагогічного керівництва [12].

Т.Кулікова акцентує увагу на такому соціально-психологічному явищі з точки зору його сполучної ланки між грою й учінням. Вона підкреслює його важливу ознаку – можливість навчати маленьких через цікаву для них діяльність. Водночас авторка вказує на широкий аспект цього явища: види і спрямованість. Це дозволяє їх використовувати за різними сферами і спрямування: закріплювати знання про певні сфери дійсності, збагачувати досвід, розширювати інтереси дітей, розвивати здібності. Для цього важливо вихователям усвідомити особливості використання ігрових засобів, їх структуру та основні напрямки педагогічного керівництва (умови, наповненість навчальним матеріалом, постійного його збагачувати, вчити дітей ним користуватися, при вносити в освітній процес нові такі ігри, враховувати сфери людського досвіду, тримати постійно в полі зору необхідність виховання культури ігрової діяльності, розширювати пізнавальні інтереси вихованців) [23]. Як бачимо, дослідження підкреслює необхідність збагачення й розширення зацікавленості дітей до нових фактів, явищ, подій засобами такої діяльності.

Колектив дослідників відносить такого роду пізнавальні ігри до інноваційних технологій, які властиві дошкільній освіті й орієнтовані на навчання дітей 5-7 років. Ця технологія є розвивального характеру й спрямована на вдосконалення інтелектуальної сфери дитини: операції мислення, розумової дії, ерудованість, кругозір, здібності загальні. Зміст діяльності, матеріал навчально-пізнавального плану прямують також розвиткові інтересів дошкільника, його допитливості, зростання міри зацікавленості до різних сфер дійсності нових знань [1]. При цьому автори вказують на цінності авторських, народних, осучаснених навчальних ігор. Отже, науковці підкреслюють творчий характер ігрових технологій, їх спрямованість на пізнавальну сферу дитини, доступність опосередкованого навчання у дошкільному дитинстві, виникнення/сприяння на їх основі, а також і відповідної динаміки, пізнавальних інтересів.

Н. Лисенко, Н. Кирста головним атрибутом таких ігор вважають їх зміст. Вони

наголошують, що саме він сприяє привертанню уваги дітей до різних сфер навколишньої дійсності, до соціуму, до флори та фауни. Крім того від доцільності підібраних матеріалів залежить емоційне ставлення маленьких дослідників до набутого досвіду [26]. Як бачимо, навчальний матеріал опановується в ігровій формі і на основі цього діти емоційно на нього реагують. Відповідно, тут простежується два аспекти пізнавальних інтересів: нові факти (інформація) та ставлення до неї. При цьому науковці наголошують на універсальності цього явища з точки зору його впливу й використання у різних напрямках виховання особистості дошкільника: розумовому, естетичному, моральному, фізичному, трудовому.

Т. Поніманська також підкреслює цінність таких засобів (навчальних) дошкільної освіти. Водночас авторка їх більшою мірою класифікує до ігор, які спрямовані на виховання жаги до нових фактів, інформацій з навколишньої дійсності. Вона вказує на той факт, що дидактичні ігри сприяють виникненню у дітей пізнавальної активності, розширенню кола інтересів до світу, міри зацікавленості до певних сторін об'єктивної дійсності. Вони є засобом вдосконалення загальних здібностей, стратегій, шляхів здійснення інтелектуальної діяльності [39]. Науковець окрім їх значення, акцентує увагу на їх структурі, особливостям добору змісту, керівництві процесом їх перебігу, видами та структурою. Проте головним вважає підвищення міри педагогічного керівництва ними з боку вихователя, що вимагає відповідних знань і професійних вмінь щодо їх використання й проведення.

При підборі дидактичних ігор необхідно пам'ятати у тому, що вони мають: а) сприяти повноцінному, всебічному розвитку психіки дітей, їх пізнавальних здібностей, мовлення, досвіду спілкування з однолітками та дорослими; б) прищеплювати інтерес до навчальних занять та матеріалу, що вивчається; в) формувати вміння та навички навчальної діяльності; г) допомогти дитині опанувати вміння аналізувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати.

Основні педагогічні можливості дидактичних ігор пов'язані з формуванням у

учнів пізнавальної активності та ціннісних відносин, розширенням, поглибленням та творчим застосуванням результатів попереднього навчання. Високий мотиваційний потенціал дидактичних ігор забезпечує залучення дітей у процес діяльності. Перш ніж запропонувати гру дитині, вихователь знайомиться з інструкцією до неї. Не менш важливо продумати освітню мету гри, а також її виховні та розвиваючі можливості. Після цього він визначає час проведення гри на занятті відповідно до того, на якому етапі вона буде проведена. Потім встановлює, як гратимуть діти - індивідуально чи групі, і навіть спосіб перевірки результатів і підбиття підсумків.

Виходячи з усього вищесказаного, дидактична гра повинна обов'язково мати свою певну структуру і включати основні структурні компоненти. Основними структурними компонентами дидактичної гри є: «ігровий задум, правила, ігрові дії, пізнавальний зміст або дидактичні завдання, обладнання та результат».

Ігровий задум - перший структурний компонент дидактичної гри, виражений, зазвичай, у її назві.

Кожна дидактична гра має правила, які визначають порядок дій та поведінку учнів у процесі заняття.

Істотною стороною дидактичної гри є ігрові дії, які регламентуються певними правилами, сприяють формуванню пізнавального інтересу учнів, дають можливість проявити свої здібності, застосувати наявні знання, вміння і навички задля досягнення поставленої мети.

Основою дидактичної гри, яка пронизує собою структурні компоненти, є пізнавальний зміст. Воно полягає у засвоєнні тих знань та умінь, які застосовуються при вирішенні навчальної проблеми, поставленої на занятті.

Обладнання дидактичної гри включає обладнання заняття. Це наявність технічних засобів навчання, кінопозитивів, діафільмів і т. д. Сюди також належать різні засоби наочності: таблиці, моделі, дидактичні матеріали.

Будь-яка дидактична гра має певний результат, який є фіналом, надає закінченню заняття.

При організації дидактичної гри необхідно дотримуватись таких умов:

1. Правила дидактичної гри мають бути простими, точно сформульованими, а зміст пропонованого матеріалу – доступний розумінню старших дошкільнят.
2. Дидактична гра повинна давати достатньо їжі для мисленнєвої діяльності дітей.
3. Дидактичний матеріал, який використовується під час дидактичної гри, має бути зручним у використанні, інакше дидактична гра не дасть належного ефекту.
4. Під час проведення дидактичної гри, пов'язаної зі змаганнями команд, повинен бути забезпечений контроль за її результатами з боку всього колективу дошкільнят або обраних осіб. Облік результатів змагання має бути відкритим, ясним та справедливим.
5. Кожна дитина має бути активним учасником у такій грі.
6. У процесі дидактичної гри дошкільнята повинні грамотно проводити свої міркування, мова їх має бути правильною, чіткою, короткою.
7. Дидактичну гру потрібно закінчити тоді, коли буде отримано потрібний результат.

При організації будь-якої дидактичної гри вихователю необхідно знати та її структуру та умови проведення.

Крім того, важливо пам'ятати, що дидактичні ігри діляться на індивідуальні, де грою зайнята одна людина та групові, де у грі задіяно кілька індивідів; предметні, де включені в ігрову діяльність, які - або предмети (лото, доміно і т. д.), предметно - словесні, словесні, сюжетні, де гра розгортається за певним сценарієм, відтворюючи сюжет в основних деталях, рольові, де поведінка людини, обмежене певною роллю, що у грі він перебирає і гри з правилами, які регулюються певної системою правил поведінки їх учасників.

Для створення ігрової атмосфери вихователю необхідно пам'ятати про деякі важливі моменти:

По-перше, виключити осуд та критику під час гри. Вихователю слід показати, що досягти мети можна різними, більш менш продуктивними шляхами. Що не може бути «правильних» та «неправильних», «кращих» та «поганих» шляхів, а обстановка під час гри має бути доброзичливою та спокійною.

По-друге, вихователь має грати подвійну роль. З одного боку, досить часто

безпосередньо вступати в гру разом із вихованцями, виконувати свою роль, а з іншого боку, залишатися об'єктивним спостерігачем того, що відбувається, та нести відповідальність за розвиток процесу взаємодії.

Так само вихователь повинен визначати вибір ситуацій, що розігруються, і їх складність, орієнтуючись на вік учнів, їх організаторські здібності та рівень пізнавальних можливостей. Необхідно підбирати не надто трудомісткі ігри, які можна згодом використовувати систематично.

Урізноманітнюючи процес виховання та чення, ігри, таким чином, спонукають дітей до активної діяльності. Вони допомагають зробити будь-який матеріал та діяльність більш захоплюючими, створюють радісний настрій, полегшують процес засвоєння знань.

Підбираючи ігри до заняття, важливо врахувати складність і водночас доступність дітям. За її організації треба спиратися досвід і знання дітей, ставити їх конкретні завдання, чітко пояснювати правила, поступово ускладнюючи завдання.

Важливо використовувати ігри як розвиваючі психічні пізнавальні процеси (тобто сприяють розвитку уваги, пам'яті, уяви, сприйняття, мислення), а й формують соціокультурну компетенцію, картину предметного світу, розвиваючі емоційно - естетичні переживання.

Правильне включення ігор у процес розвитку допомагає скоригувати роботу з формування пізнавальних інтересів старших дошкільнят, зробити її більш ефективною та продуктивною. Одна і та ж гра може бути використана на різних етапах занять, але слід лише пам'ятати, що при всій привабливості та ефективності ігор необхідно дотримуватись «почуття міри», інакше вони втомлять дітей і втраять свіжість емоційного впливу. Тільки з огляду на всі вищезгадані особливості використання дидактичних ігор, як засобів розвитку пізнавального інтересу старших дошкільнят формується активна навчально-пізнавальна діяльність.

При розгляді пізнавального інтересу та допитливості можна виявити низку відмінностей у розвитку даних компонентів у дітей старшого дошкільного віку та дітей молодшого шкільного віку.

Метод пізнавальних ігор (шаради, загадки, дидактичні ігри).

Використання даного методу створює у тих, хто навчається, радісний робочий настрій, полегшуючи перехід від гри до серйозної розумової роботи. У процесі ігор дітям доводиться аналізувати, порівнювати, узагальнювати, щоб дійти правильних висновків.

Метод емоційного стимулювання реалізується у вигляді проведення змагань між групами чи окремими дітьми. Загальновідомо, що змагання допомагає дітям пережити успіх, радість пізнання, гордість за свої досягнення, що впливає на емоційні процеси дитини.

Метод створення ситуацій пізнавального спору є ще одним способом формування пізнавального інтересу. Включення які навчаються на заняттях у ситуації суперечок як поглиблює їх знання, а й мимоволі приковує їхню увагу до теми і викликає приплив інтересу. У процесі суперечки учні виявляють свою наполегливість, цілеспрямованість.

Для створення ситуації суперечки на заняттях учням пропонується висловлювати свою думку з того чи іншого питання, запитують: «Хто думає інакше?», «Чому ви так думаете?» .

Реалізація методу вирішення нестандартних творчих завдань сприяє розвитку творчих процесів, що у свою чергу позитивно впливає формування пізнавальних інтересів дітей.

Для найефективнішої роботи, з формування в дітей пізнавального інтересу використовують різні форми та види діяльності: проблемні заняття (ефективний спосіб підвищення інтересу дітей); технологія опорних сигналів (сигнальні картки вчать виділяти головне та основне, привчають відшукувати та встановлювати логічні зв'язки, розвивають вміння самостійно працювати); заняття — гра (як вільна творча діяльність має виховні, комунікативні та розвиваючі властивості, формує уяву, розвиває фантазію та інтелект); – використання додаткової літератури (будь-яка робота з дитячою книгою, аналітичного мислення, емоційно збагачує заняття); технологія проектної діяльності (організація дослідницької діяльності дає можливість досягти поставленої мети, створює творчу атмосферу.

Ця технологія отримала широке використання у виховній діяльності.

Необхідно, що вихованці спільно з вихователями, батьками включалися до роботи грою за темами: «Цей загадковий та фантастичний світ », «Будинок, в якому я живу», «Моя сім'я». Вони збирають цікавий матеріал про оновлене місце, в якому живуть. Дуже важливо, що при виконанні подібних завдань, що навчаються перетворюються на дослідників, що призводить до розвитку уяви, стійкого інтересу до занять, творчої активності, допитливості.

Допитлива і цікава дитина здатна до саморозвитку. При формуванні пізнавальних інтересів на заняттях використовують пояснення з використанням віршів, показу картин, пам'яток архітектури, прослуховування записів музичних творів.

Вихователю необхідно допомагати тим, хто навчається знаходити правильні шляхи задоволення інтересів. Інтерес виникає і зміцнюється, коли той, хто навчається, діє сам без особливого натиску. Тоді й результати позначаються швидше, особливо у першому етапі формування пізнавальних інтересів. Важливо, щоб перші кроки до мети супроводжувалися радістю успіху, щоб невдач було якнайменше. Нерідко перші труднощі відлякують. Ось чому важливо організувати діяльність так, щоб дитина з перших кроків мала хоча б невеликі успіхи і пережила радість досягнень. Отже, єдиним плідним шляхом розвитку пізнавального інтересу у дитинстві стає повне розкриття потенційних можливостей, природних задатків дитини.[54]

Висновки до розділу 2

Проблему пізнавальних інтересів досліджувало багато вчених. Наукові дослідження і спостереження практиків свідчать: там, де неправомірно обмежуються творчість та самостійність дітей, знання, як правило, засвоюються формально, тобто діти не осмислюють їх, а отже й пізнавальний інтерес не досягає в таких випадках належного рівня. Феномен пізнавальних інтересів як один із найважливіших чинників навчання постійно привертає увагу дослідників, оскільки взаємодія дитини із навколишнім світом можлива тільки завдяки її активності, інтересам та діяльності.

Проведений аналіз наукових джерел з проблеми розвитку пізнавальних інтересів засвідчує наявність різнопланових визначень даного поняття в залежності від сфери діяльності, уподобань, власних наукових інтересів дослідників і відсутність еталонного визначення поняття "пізнавальний інтерес". Зокрема, під інтересами психологи [5] розуміють самостійну, ініціативну діяльність людини, дитини, спрямовану на пізнання навколишнього середовища (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях. Тобто, прогресивний розвиток може відбуватися лише за умов, які дають змогу дитині стати суб'єктом власної пізнавальної діяльності.

Аналіз різних визначень та підходів щодо вивчення даного феномену дозволив дійти висновку, що пізнавальний інтерес - це самостійна, ініціативна діяльність дитини, спрямована на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлена необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних ситуаціях.

Найбільш значущим дослідники вважають пізнавальний інтересів, який підкреслює жагу до нових знань, вражень від набутої інформації. Таке утворення тісно пов'язане з інтелектуальною активністю людини і є одним із її чинників. Як утворення спонукальної сфери явище проходить ряд перевтілень в особистісному плані: від орієнтувального рефлексу до допитливості, а вже потім до вибіркового ставлення певної предметної сфери досвіду людства.

У дітей старшого дошкільного віку досліджуваний феномен сприяє появі ознак активності у плані пошуку невідомих знань. Поява значної кількості інтересів призводить до допитливості, періоду «чомучок».

Динаміка пізнавального інтересу на всіх вікових етапах життя дитини прямо залежить від кількості, якості та характеру інформації, знань, які отримує дитина, а також від способу їх подачі дорослими. Психологічне явище дошкільників в освітньому процесі має різну динаміку, яка залежить від різних чинників, зокрема

від вікових та індивідуальних особливостей. Тому найбільш актуальним завданням на сьогодні є пошук чинників його розвитку.

Дидактична гра розглядається дослідниками як вагомий чинник освітнього процесу дошкільної освіти. Вона має широкий спектр застосування, оскільки її можна використовувати як окремий елемент, або ж у поєднанні з іншими формами. Їх особливість полягає у поєднанні двох цілей: навчальної й ігрової. Такі педагогічні засоби відрізняються тим, що захоплюють цікавість та увагу дітей, а малюки у невимушеній ігровій атмосфері здобувають нову інформацію, вдосконалюють раніше сформовані навички, чи допомагають використовувати знання у практичній діяльності. Проте основна цінність полягає у спрямуванні на розширення сфери інтересів.

Розвиток пізнавальної сфери у дітей залежить від уміння вихователя створити дидактичні й організаційні умови в процесі навчання. Для цього треба забезпечити продуктивний зміст розвивального докільця, системний підхід до організації активної пізнавальної діяльності дітей на основі використання ефективних форм, засобів і методів нестандартного типу для розвитку і стимулювання пізнавальних інтересів, урахування індивідуальності кожного вихованця та надання йому права реалізації власної ініціативи.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОПИТЛИВІСТІ ТА ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Програма дослідження

Питання особливостей розвитку допитливості та пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку за умов динамічного розвитку суспільно-економічних відносин все ще залишається малодослідженим.

Необхідність дослідження проблеми визначила вибір теми кваліфікаційної роботи: Особливості розвитку допитливості та пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку.

Мета емпіричного дослідження - вивчити особливості розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників, а саме вивчити рівень пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольової сфери.

Завдання емпіричного дослідження:

1. Підібрати та обґрунтувати методи та методики дослідження для діагностики особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників.

2. Провести діагностичне обстеження для того, щоб визначити рівень розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку .

3. На основі емпіричного дослідження виявити результати та їх інтерпретувати.

База дослідження: яслі -сад № 197 міста Одеса. Було обстежено 50 дітей старшого дошкільного віку .

Для участі у вивченні особливостей розвитку допитливості та пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку було запрошено батьків.

3.2. Методи та методики дослідження:

Методи дослідження: теоретичні (аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, інтерпретація, узагальнення досвіду та масової практики,

системний аналіз), емпіричні (анкетування, тестування, бесіди з дітьми та дорослими, спостереження, експеримент), методи обробки результатів (якісний та кількісний аналізи результатів дослідження, методи математичної та статистичної обробки фактичного матеріалу дослідження у вигляді малюнків та таблиць). В ході дослідження використані такі методи та прийоми як бесіда, спостереження, анкетування.

Методики дослідження::

Для реалізації поставлених задач було підібрано наступні методики для діагностики дітей:

- 1) Методика «Запам'ятай малюнки».
- 2) Методика «Знайди та викресли».
- 3) Методика «Четвертий зайвий».
- 4) Методика «Керна-Йерасика» .

(Додаток 1.)

Методика «Запам'ятай малюнки»

Методика призначена для визначення об'єму короткотривалої зорової пам'яті. В якості стимулів дитина отримує картинки та отримує інструкцію. Дорослий говорить їй про те, що вона має уважно роздивитися фігури та спробувати запам'ятати їх. А потім знайти на іншій картинці. Час демонстрації картинки – 30 секунд. Після чого її прибирають з поля зору дитини і замість неї демонструють другу картинку. Тривалість часу, який дитина використовує для пошуку фігур не має перевищувати 1,5 хвилини.

Методика «Знайди та викресли»

Методика призначена для визначення продуктивності та стійкості уваги. Дитині демонструється малюнок із зображенням геометричних фігур та пояснюється, що за сигналом вона повинна закреслювати ті фігури, які назве дорослий і робити це до тих пір, поки він не зупинить її. І так буде декілька разів. Дитини працює 2,5 хвилини, протягом яких дорослий п'ять разів говорить слова «стоп» та «починай». Під час обробки 43 результатів за спеціальною формулою вираховується показник продуктивності та стійкості уваги.

Методика «Четвертий зайвий»

Методика використовується для дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини. Дошкільнику демонструється серія картинок, на яких зображено різні предмети. Йому потрібно уважно подивитися, визначити, який предмет зайвий та пояснити чому. на вирішення задачі відводиться 3 хвилини.

Методика «Керна-Йерасика»

Методика дозволяє визначити рівень розвитку дрібної моторики, рівень розвитку координації рухів руки та просторової 44 орієнтації, дозволяє виявити загальний рівень психічного розвитку, рівень розвитку мислення, уміння слухати, виконувати завдання за зразком, мимовільність психічної діяльності. Складається з трьох завдань: копіювання прописними літерами, змальовування групи крапок, малювання чоловічої фігури. Результат оцінюється за п'ятибальною системою. А потім вираховується сумарний підсумок за всіма трьома завданнями.

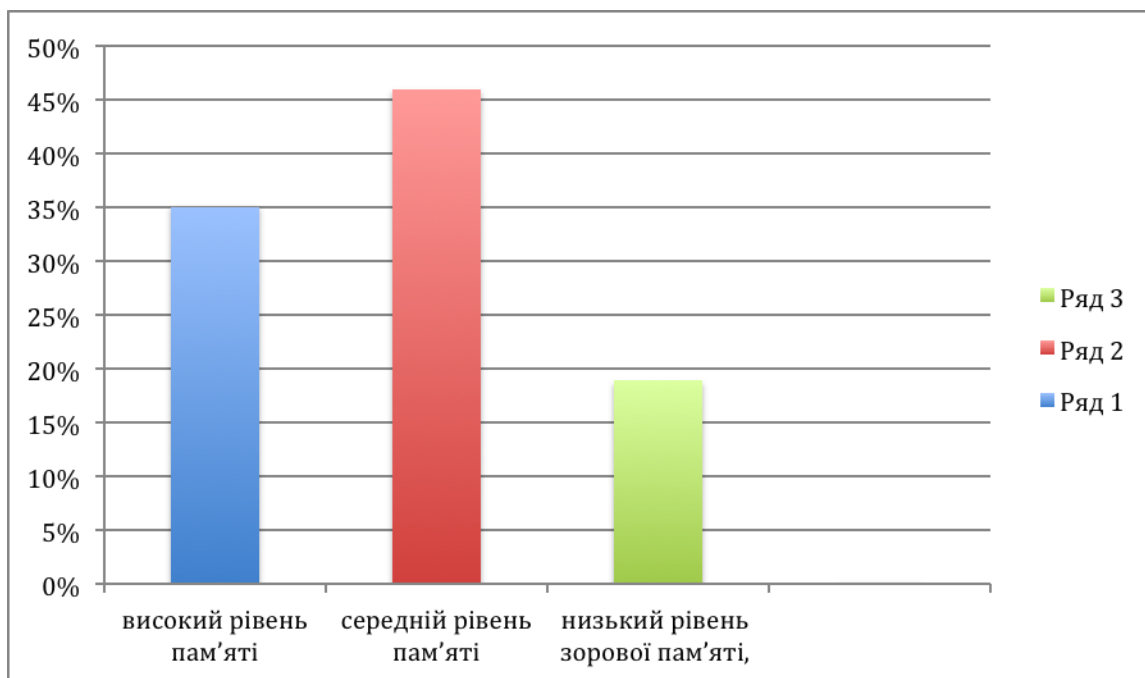
3.3. Результати емпіричного дослідження.

Методика «Запам'ятай малюнки»

Дослідження об'єму короткотривалої зорової пам'яті дітей старшого дошкільного віку.

Отримані результати представлені у вигляді малюнку 1:

Малюнок 1

Малюнок 1: Об'єм короткотривалої зорової пам'яті дітей старшого дошкільного віку.

За результатами дослідження:

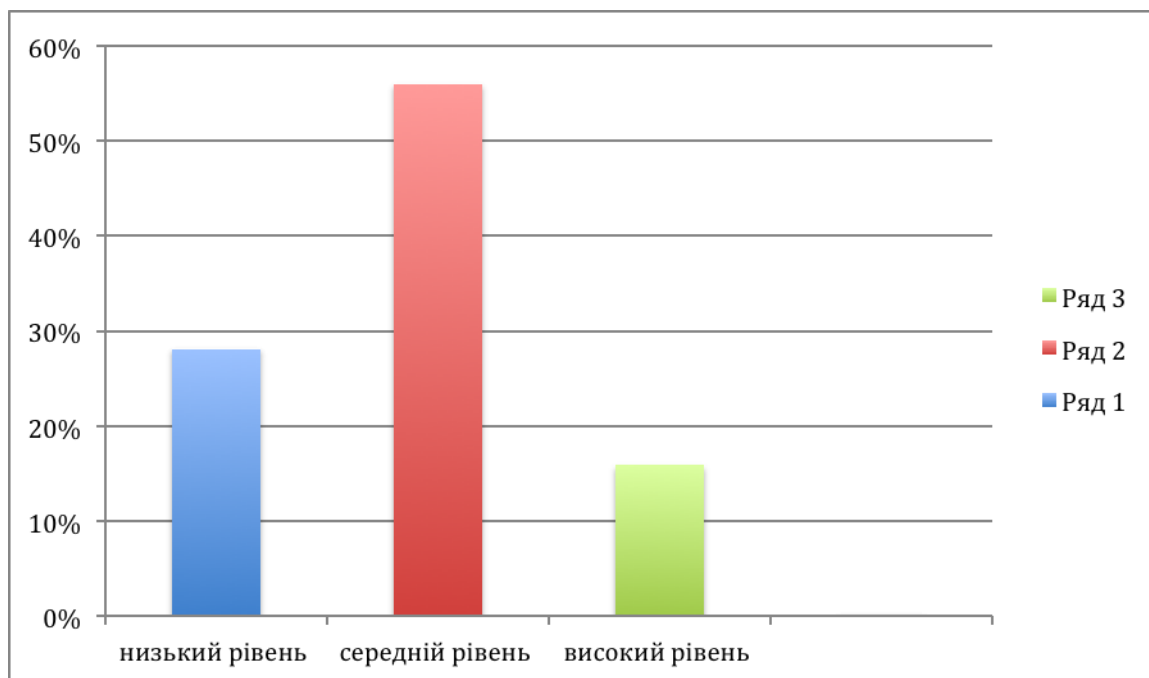
- 19% (10 дошкільників)- мають низький рівень зорової пам'яті,
- 46% (22 дошкільників) – середній рівень пам'яті,
- 35% (18 дошкільників) – високий рівень пам'яті.

Методика «Знайди та викресли»

Діагностика рівня продуктивності та стійкості уваги .

Отримані результати представлено у вигляді малюнку 2:

Малюнок 2

Малюнок 2. Діагностика рівня продуктивності та стійкості уваги дітей старшого дошкільного віку.

За результатами дослідження:

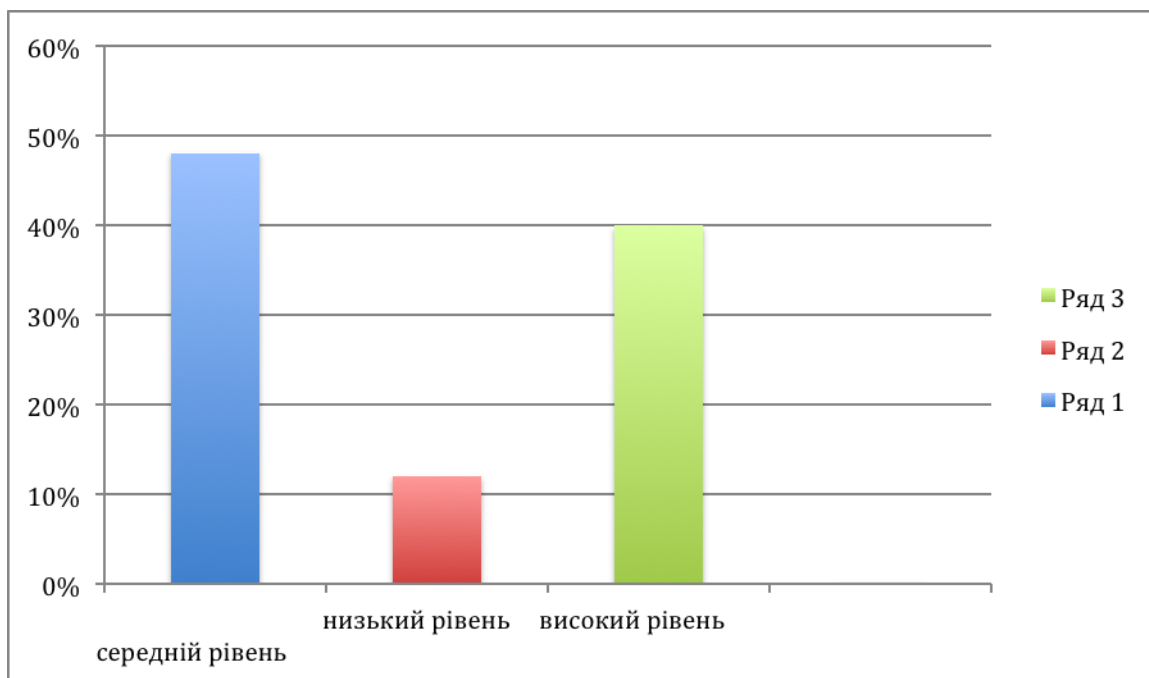
28% (15 дітей) мають низький рівень продуктивності та стійкості уваги,
 56% (27 дітей) – середній рівень продуктивності та стійкості уваги,
 16% (8 дитини) – високий рівень продуктивності та стійкості уваги.

Методика «Четвертий зайвий»

Дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини старшого дошкільного віку.

Отримані результати представлено у вигляді малюнку 3:

Малюнок 3:

Малюнок 3. Дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини старшого дошкільного віку.

За результатами дослідження:

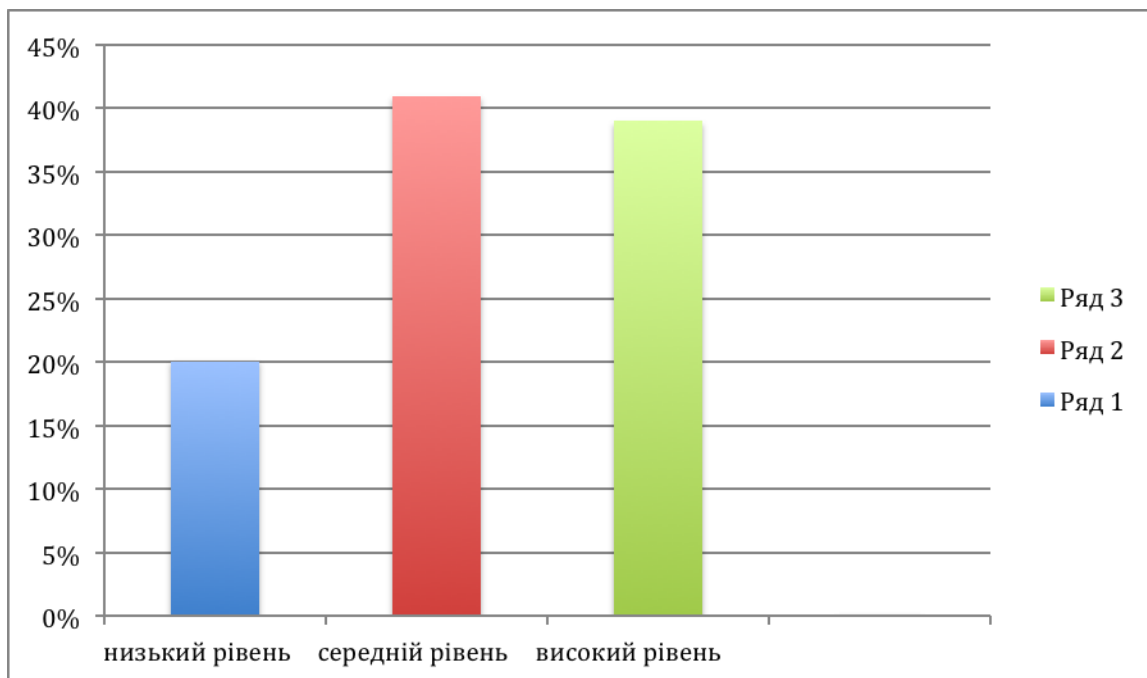
12% (6 дітей) мають низький рівень образно-логічного мислення,
 48% (24 дітей) мають середній рівень образно-логічного мислення і
 40% (20 дітей) – високий рівень образно-логічного мислення.

Методика «Керна-Йерасика»

Визначення рівня розвитку дрібної моторики, рівня розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації

Отримані результати представлено у вигляді малюнку 4:

Малюнок 4:

Малюнок 4.Визначення рівня розвитку дрібної моторики, рівня розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації в дитини старшого дошкільного віку

За результатами дослідження:

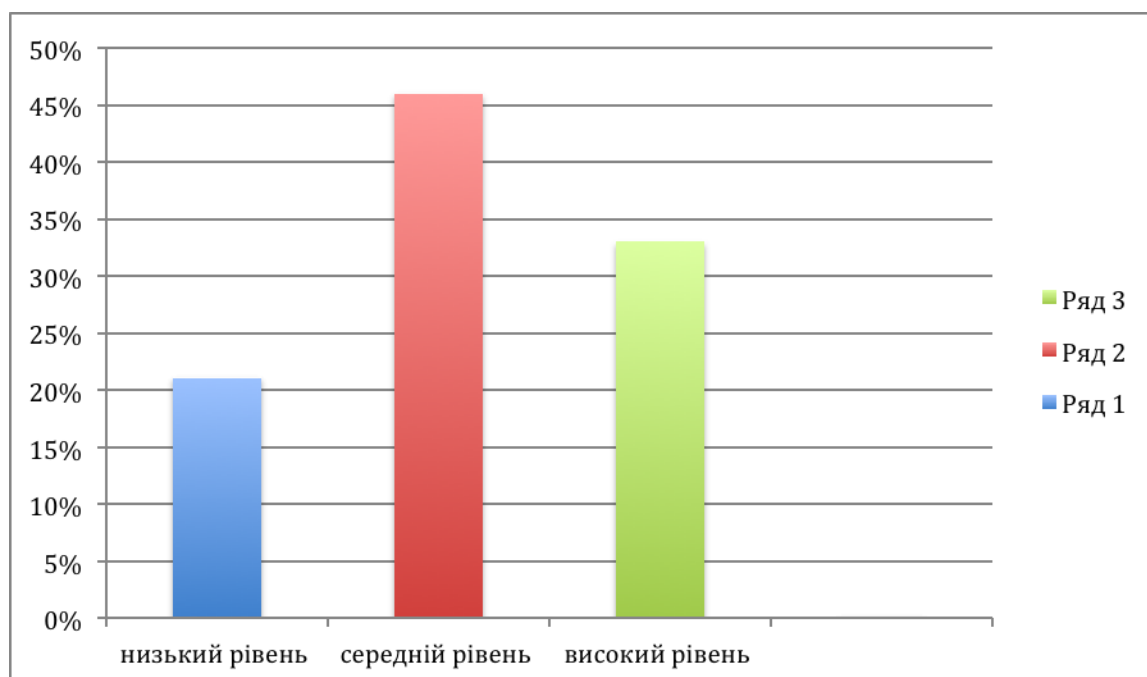
20% (10 дітей) мають низький рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації,

41% (21 дітей) – середній рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації,

39% (19 дітей) – високий.

Загальна картина стану особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників

Результати за всіма методиками представлено у вигляді малюнку 5.

Малюнок 5. Загальна картина стану особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників

Можна побачити, що з 50 дітей старшого дошкільного віку, з якими було проведено діагностику, було отримано такі результати:

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери

Був виявлений у 21% дітей.

У цієї категорії дітей недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні.

Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включатися в роботу. Пізнавальна діяльність пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери

Був виявлений у 46% дітей.

Вони мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати

цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери

Був виявлений у 33% дітей.

Вони мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас, сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

Отримані результати: багаточисельної групою продіагностованих дітей стали діти із середнім рівнем пізнавальної сфери. Також була виявлена група дітей з низькими показниками. Саме тому доречним буде запровадити систематичну розвивальну роботу з метою підвищення та покращення показників, для того, щоб на кінець навчального року та перед вступом до першого класу старші дошкільники мали високий рівень розвитку пізнавальної сфери та були готовими до засвоєння нової позиції – школяра.

Констатувальний експеримент показав:

Діти старшого дошкільного віку мають недостатній рівень сформованості пізнавальної сфери, було виявлено потребу в розробці та підборі занять із використанням дидактичних та сюжетно-рольових ігор, які б сприяли формуванню та розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників.

Актуальність створення комплексу ігрових занять з формування та розвитку пізнавальної сфери дітей пов'язані з тими новоутвореннями, які відбулися в системі сучасної освіти: введення нових програм, змінилась сама структура викладання, пред'являються все більш високі вимоги до дітей, які вступають до першого класу.

Комплекс ігрових занять з формування пізнавальної сфери має складатися з ігор, направлених на: 1) розвиток пізнавальних процесів (уваги, сприймання, пам'яті, мислення, уяви) та дрібної моторики; 2) формування природньо-наукових знань та уявлень; 3) розвиток комунікативних навичок та навичок саморегуляції.

Методика роботи з дітьми має будуватися в напрямі особистісноорієнтованої взаємодії з дитиною, робиться акцент на самостійне експериментування та пошукову активність дітей. Ігрові заняття мають будуватися таким чином, щоб протягом всього періоду у старших дошкільників зберігався стійкий інтерес.

Мета програми – розвиток пізнавальних здібностей, навичок навчання; сприяти формування пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку; сприяти формуванню адекватної самооцінки на основі реальних досягнень.

Завдання програми: 1) сформувати адекватну самооцінку, що спирається на реальні досягнення, знання та вміння дитини; 2) сформувати вміння працювати за заданим зразком; 3) скорегувати вміння адекватно реалізувати отриману інформацію («бачу» + «чую» = «роблю»); 4) навчити вольової регуляції своїх дій; 5) розвивати культурну, зорову, слухову, сенсорну пам'ять дитини, навчити мнемічних прийомів; 6) навчити знаходити спільну мову з однолітками і дорослими, розуміти і сприймати комунікативні ситуації; 7) розвивати аналіз, синтез, порівняння; 8) розвивати фантазію, неформальне уявлення про світ; 9) виявити обдарованих дітей, з метою допомогти реалізації себе; 10) розширювати знання про оточуючий світ; 11) розвивати самостійність мислення; 12) розвивати довільність мовлення; 13) розширювати словесний запас, учити встановлювати понятійні зв'язки; 14) виховувати бажання вчитися, старанність, акуратність.

Основні методи навчання: - психодіагностика; - рухливі ігри; - конкурсні ігри; - дидактичні ігри; - бесіди, обговорення; - словесні ігри; - ігри на розвиток дрібної моторики руки; - малювання; - вправи на концентрацію, переключення, розподіл уваги; - слухання казок; - спостереження.

Структура програми:

програма складається з 10 занять, які проводяться в 2 рази на тиждень. Оптимальна кількість дітей – 10-12 осіб, причому треба мати на увазі, що багато ігор розраховано на парну кількість дітей. Проводитися заняття мають в спеціально обладнаному приміщенні – в групі дошкільного навчального закладу.

Тривалість одного заняття – 30-35 хвилин.

Заняття підібрані за такими розділами: 1) формування адекватної самооцінки; 2) розвиток уваги; 3) розвиток вольових якостей і самостійності у дітей; 4) розвиток пам'яті; 5) розвиток комунікативних навичок; 6) розвиток мислення; 7) розвиток уяви.

Структура занять :

Кожне заняття складається із вступної, основної та заключної частини. Вступна частина заняття містить привітання та гру. Ігри, які використовуються поряд із привітанням, спрямовані на зближення малюків одне з одним та психологом. Також до вступної частини належать ігри, що розвивають виразність рухів, міміку, настрої та виховують позитивні моральні якості дітей. Основна частина заняття складається з дидактичних ігор, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів у дітей. Заключна частина заняття містить у собі рухливі ігри, що дають змогу дітям випустити енергію, емоції, які накопилися під час виконання ігрових завдань основної частини. Гру можна проводити під веселу музику ,що додає радості. Після рухливої гри використовується вправа на дихання для заспокоєння. Наприкінці заняття малюки за бажанням висловлюють свої почуття щодо проведеного ними часу із психологом та прощаються.

Очікувані результати: 1) підвищення рівня розвитку пізнавальної сфери, комунікативних навичок, розширення словникового запасу дошкільників; 2) зняття

емоційного напруження та стабілізація психологічного стану дітей щодо навчання.

Календарно-тематичний план проведення корекційно-розвивальної програми

(Додаток 2)

Після проведеної корекційно-розвивальної програми було проведено повторне обстеження дітей з метою дослідження ефективності запровадженої програми

Повторне дослідження об'єму короткотривалої зорової пам'яті за методикою «Запам'ятай малюнки»:

Обробка результатів показала:

8% (4 дошкільники) мають низький рівень

зорової пам'яті,

28% (14 дошкільників) – середній рівень пам'яті,

64% (32 дошкільників) – високий рівень пам'яті.

Повторна діагностика рівня продуктивності та стійкості уваги за методикою «Знайди та викресли»:

Обробка результатів показала:

4% (2 дітей) має низький рівень продуктивності та стійкості уваги,

40% (20 дітей) – середній рівень продуктивності та стійкості уваги,

56% (28 дитини) – високий рівень продуктивності та стійкості уваги.

Повторне дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини старшого дошкільного віку за методикою «Четвертий зайвий»

Обробка результатів показала:

8% (4 дитини) мають низький рівень образно-логічного мислення,

28% (14 дітей) мають середній рівень образно-логічного мислення і

64% (32 дітей) – високий рівень образно-логічного мислення.

Повторного визначення рівня розвитку дрібної моторики, рівня розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації за методикою «Керна-Йерасика».

Обробка результатів показала:

Інтерпретація результатів показала, що 12% (6 дітей) мають низький рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації,

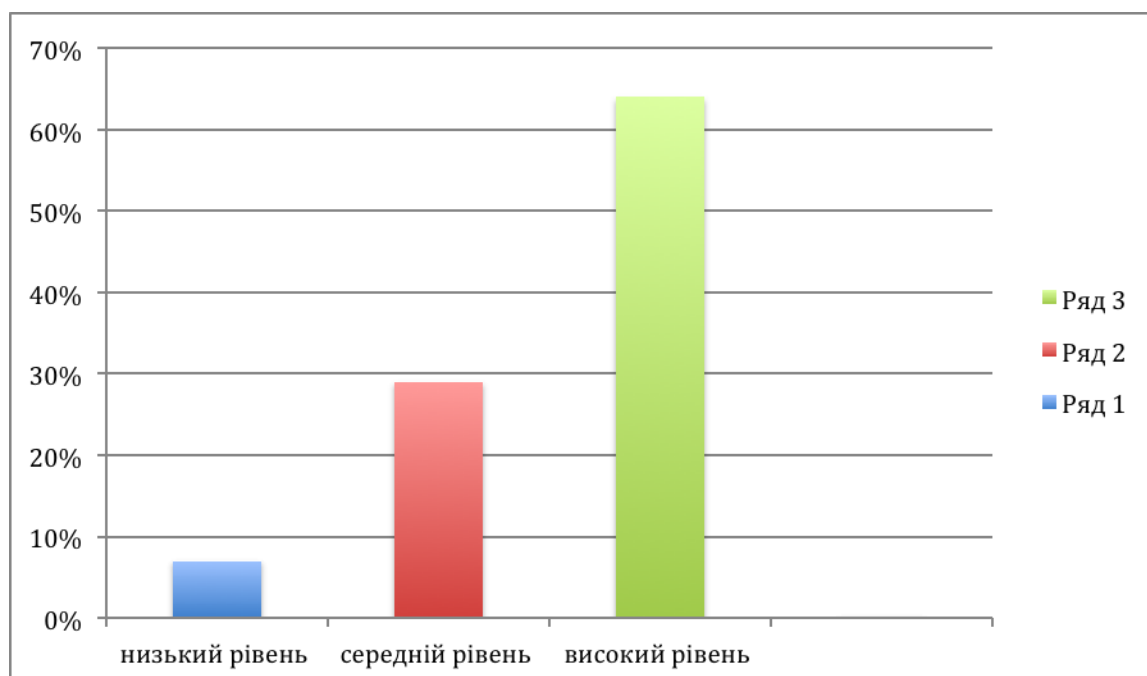
20% (10 дітей) – середній рівень розвитку дрібної

моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації,

68% (34 дітей) – низький рівень.

Загальну картину стану особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників після проведеної корекційно-розвиткової програми.

Результати за всіма методиками представлено у вигляді малюнку 6.

Малюнок 6. Загальна картина стану особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників після проведеної корекційно-розвиткової програми.

З 50 дітей старшого дошкільного віку, з якими було проведено діагностику, було отримано такі результати

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери

Виявлен у 7% дітей.

У даної категорії дітей все ще недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні. Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включитися в роботу. Пізнавальна сфера дітей пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу. Такі результати можна пояснити індивідуальними особливостями дітей.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери

Виявлен у 29% дітей.

В порівнянні з констатувальним етапом дослідження, результати значно знизилися. Такі діти все ще мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи. Потрібно продовжувати працювати з дітьми, щоб сприяти розвитку їх пізнавальної сфери.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери

Виявлен у 64% дітей.

Діти мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас,

сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

Отримані результати свідчать про те, що багаточисельної групою продіагностованих дітей після проведеної корекційно-розвиткової програми стали діти із високим рівнем пізнавальної сфери. Це свідчить про те, що цілеспрямована та систематична робота сприяє розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Також було виявлено незначну групу дітей з низькими та середніми показниками. Це можна пояснити індивідуальними особливостями цих дітей та потребою в продовженні корекційно-розвивальних занять з ними.

Висновки до розділу 3

Метою емпіричного дослідження було вивчити особливості розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників, а саме вивчити рівень пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольової сфери.

Для реалізації мети та поставлених задач було підібрано наступні методики для діагностики дітей: 1) Методика «Запам'ятай малюнки». 2) Методика «Знайди та викресли». 3) Методика «Четвертий зайвий». 4) Методика «Керна-Йерасика».

Під час проведення діагностики враховувалися індивідуальні можливості кожної дитини, а також було застосовано особистісно-орієнтований підхід, тобто враховувалися особливості розвитку на даному віковому етапі кожної дитини.

З 50 дітей старшого дошкільного віку, з якими було проведено діагностику, було отримано такі результати:

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 21 % дітей. У цієї категорії дітей недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні.

Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та

байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включатися в роботу. Пізнавальна діяльність пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 46 % дітей.

Вони мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 33% дітей.

Вони мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас, сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

Отримані результати свідчать про те, що багаточисельної групою продіагностованих дітей стали діти із середнім рівнем пізнавальної сфери. Також була виявлена група дітей з низькими показниками. Саме тому доречним буде запровадити систематичну розвивальну роботу з метою підвищення та покращення показників, для того, щоб на кінець навчального року та перед вступом до першого класу старші дошкільники мали високий рівень розвитку пізнавальної сфери та були готовими до засвоєння нової позиції – школяра.

Було створено корекційно-розвивальну програму з метою розвитку пізнавальних здібностей, навичок навчання, сприяння формування пізнавальної

сфери дітей старшого дошкільного віку, формуванню їх адекватної самооцінки на основі реальних досягнень. Корекційно-розвивальна програма складалася з 10 занять та передбачала проведення 2 занять на тиждень тривалість 30-35 годин. Повторні результати діагностики виявили: низький рівень розвитку пізнавальної сфери у 7% дітей; середній рівень розвитку пізнавальної сфери у 29% дітей; високий рівень розвитку пізнавальної сфери у 64% дітей.

Багаточисельної групою продіагностованих дітей після проведеної корекційно-розвиткової програми стали діти із високим рівнем пізнавальної сфери. Цілеспрямована та систематична робота сприяє розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Було виявлено незначну групу дітей з низькими та середніми показниками. Це можна пояснити індивідуальними особливостями цих дітей та потребою в продовженні корекційно-розвивальних занять з ними.

ВИСНОВОК

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було зроблено висновок: проблема особливостей розвитку допитливості та пізнавального інтересу дошкільнят не втрачає своєї актуальності.

Проблема формування пізнавальної активності у різних аспектах широко відображена в працях психологів та педагогів. Серед досліджень ХХІ століття розглядуваній проблемі присвячені роботи І. Литвиненко, С. Ладивір, Л. Мар'яненко, Т. Ткачук та ін..

Різними вченими допитливість розглядається як: риса характеру особистості, певний рівень розвитку пізнавальної потреби, умова розвитку розумової діяльності. На основі досліджених понять, у рамках даної роботи під допитливістю розуміємо рису особистості, що виражається в прагненні та готовності до опанування нових знань.

Допитливість виконує такі функції як: роль умови успішної активної розумової діяльності; сприяє зниженню втоми; підвищує працездатність; прискорює перехід знань у область активного їх використання. Структура допитливості складається з: знань, емоцій, активного пошукового характеру діяльності людини, спрямованого на оволодіння новими знаннями, формуванням різноманітних інтересів. Критеріями і показниками розвитку допитливості є: інтерес до навколишніх об'єктів (прагнення проникнути в сутність явища), продуктивність (кількість і якість питань, здатність висувати припущення), мова (здатність граматично правильно формувати питання, виразно, аргументовано висловлювати своє думка). Сенсорний розвиток є важливим елементом, що підтримує та розвиває допитливість дитини, допомагаючи їй краще розуміти і адаптуватися до світу навколо.

Пізнавальні інтерес – вибіркова спрямованість особистості на предмети та явища навколишньої дійсності, яка характеризується постійним прагненням дитини до пізнання, до нових, більш повних та глибоких знань

Було вивчено особливості формування пізнавального інтересу в дітей віком

дошкільного віку. Дошкільний вік – сензитивний період у розвиток пізнавальних потреб. Період старшого дошкільного віку є періодом інтенсивного розвитку особистості. Пізнавальний інтерес займає особливе місце та є найбільш специфічним для старшого дошкільного віку. Тому дуже важливим є своєчасне та адекватне опредметнення пізнавальних інтересів, їх стимулювання та розвиток у всіх сферах діяльності дітей. Інтерес до пізнання постає як запорука успішного навчання та ефективної освітньої діяльності в цілому.

Пізнавальний інтерес обіймає всі три традиційно виділені в дидактиці функції процесу навчання: навчальну, розвиваючу, виховну.

Використання в освітньому процесі різних форм і методів в організації роботи з дітьми дає педагогу можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їх ціннісними пріоритетами, особистісними проявами, оцінювати здатність кожної дитини до вирішення завдань, самостійного вибору. Це сприяє формуванню цілісної свідомої особистості дитини, у результаті вона виявляється готова до подальшого шкільного навчання.

Було створено корекційно-розвивальну програму з метою розвитку пізнавальних здібностей, навичок навчання, сприяння формування пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, формуванню їх адекватної самооцінки на основі реальних досягнень. Процес формування пізнавальної активності старших дошкільників у ході занять організовувався за трьома взаємопов'язаними напрямками: 1). Створення вихователем позитивного емоційного ставлення дитини до пізнавальної та мовленнєвої діяльності. 2). Організація систематичної пошукової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей дітей й диференціації завдань, а також на основі взаємозв'язку мовленнєвого змісту щодо усвідомлення дитиною мовлення, художньо-мовленнєвої, зображувальної діяльності тощо. 3). Розгортання цієї діяльності у ході занять таким чином, щоб у ній виникали усе нові й нові запитання, ситуації, що стимулюють пізнавальну й мовленнєву активність.

Корекційно-розвивальна програма складалася з 10 занять та передбачала проведення 2 занять на тиждень тривалість 30-35 годин. Повторні результати

діагностики виявили: низький рівень розвитку пізнавальної сфери у 7% дітей; середній рівень розвитку пізнавальної сфери у 29% дітей; високий рівень розвитку пізнавальної сфери у 64% дітей.

Багаточисельної групою продіагностованих дітей після проведеної корекційно-розвиткової програми стали діти із високим рівнем пізнавальної сфери. Цілеспрямована та систематична робота сприяє розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Було виявлено незначну групу дітей з низькими та середніми показниками. Це можна пояснити індивідуальними особливостями цих дітей та потребою в продовженні корекційно-розвивальних занять з ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаптація дитини до школи: психол. інструментарій / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 111 с.
2. Баженова Л. Адаптація дитини шестилітнього віку до навчання у школі. Психолог. 2003. № 29–32. С. 6–18.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Держав- ний стандарт дошкільної освіти) затверджений наказом МОН від 12.01.2021 No 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 21.12.2021).
4. Беленька Г.В., Науменко Т.С. Половіна О.В. Дошкільнятам про світ природи: метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку. Тернопіль, 2013. - 115 с
5. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – Академвидав, 2012. – 256 с.
6. Бріалко Т. Б. Особливості мислення старших дошкільників : навч. Посібник. Х. : Ранок, 2015. 160 с.
7. Васьков Ю. В. Нетрадиційні рухливі ігри в системі фізичного виховання учнів / Ю. В. Васьков. – Х. : Ранок, 2010. – 192 с.
8. Василькова Ю. В., Василькова Т. А. Соціальна педагогіка: курс лекцій: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2001. -440 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
10. Використання конструктора LEGO у роботі з дітьми дошкільного віку: методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та вихователів ЗДО / упорядники Т.М. Богдан, Д.О. Галаган, Д.М. Ярошенко. Чернігів: Баликіна О.В., 2018. 60 с.

11. Вікова психологія : підручник / за ред. проф. Г.С. Костюка. – К. : Рад. школа, 2006. – 268 с. [1]
12. Власова О. І. Педагогічна психологія: навчальний посібник. К.: Либідь, 2005. -400 с.
13. Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її адаптації / Т.З. Гарасимів // Форум права. – 2009. – №3. – С.156-161.
14. Гарькавець О. М. Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільника під впливом інноваційних педагогічних технологій. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2021. № 45. С. 39-43.
15. Говорухіна М. Ю. Віртуалізація сучасного світу : роздвоєння реальності / М. Ю. Говорухіна. – К.: Наукове знання, 2009. – 93 с.
16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 2007. -376 с.
17. Гордієнко С. Деякі методичні поради щодо активізації пізнавальної діяльності дітей. Початкова освіта. 2014. № 37. С. 24-29.
18. Давидчук А. Н. Розвиток у дошкільнят конструктивного творчості. Харків. 2018. 118 с.
19. Дейкіна А. Ю. Медіаосвіта і розвиток пізнавального інтересу дошкільника. Київ: 2017. 623 с.
20. Демидова А.С. Формуємо пізнавальну самостійність у старших дошкільників. Дошкільне виховання, 2006. №10. С.10 -21.
21. Дитина в дошкільні роки: Програма розвитку, навчання та виховання дітей / нау.кер.К.Крутій.2-ге видання. Запоріжжя: ТОВ «Ліпс» ЛТД, 2010. 268 с.

22. Дитина: Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку /за ред. О.І.Цедик. Київ : Освіта, 2016. 272 с.
23. Жейнова С. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. С. 100-106.
21. Ковшар О. Формування пізнавальної активності дошкільників засобами ігрових технологій. Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти (6-7 травня 2010 р.): матер. Всеукр.наук.-практ.конф. Херсон, 2010. С.127-131.
24. Костюк О. Дослідницько-пошукова діяльність у формуванні пізнавального інтересу дошкільників до природи / О. Костюк // Педагогічний пошук. – №3 (83). – 2014. – С. 21.
25. Крамаренко С.Г. Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості (методики дослідження) / С.Г. Крамаренко, В.М. Кротенко, Л.Г. Тарабасова // Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кафедра педагогіки і психології. – Д.: – 2010. – 75 с.
26. Креативні прогулянки у дитячому садку (укл. В'юнник В.О., Ханіна О.Г.) : метод посіб для вихователів. – Х. : Вид. група «Основа», 2015 р. -132 с. [1] [SEP]
27. Крутій К. Концепція та методичні засади програми «Дитина в дошкільні роки». Запоріжжя: ТОВ «Ліпс» ЛТД, 2004.392 с.
28. Кульчицька О.І. Дізнаємось про вікові особливості дітей дошкільного віку. Обдарована дитина. 2002(No 1) С. 37-41;(No 2) С. 24-30; (No 3) С. 44-54.
29. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навч. посіб. / С. Б. Кузікова. – Суми : ВТД «Университетская книга», 2008. – 384 с.

- 30.Ладивір С. О. Дитина пізнає світ / С. О. Ладивір // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. - №10. – С.23-29.
- 31.Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості / С. О. Ладивір //Дошкільне виховання.– 2006. - №11. – С. 37-39
- 32.Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. Дошкільна освіта. 2019. № 3. С.25-39.
- 33.Литвиненко І. С. Формування пізнавальної активності як засіб розвитку індивідуальності дошкільників. Миколаїв, 2022. 191 с.
- 34.ЛохвицькаЛ.В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільному віку в навчально-ігровому середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». – К., 2000. – 23 с.
- 35.Лохвицька Л. Формування пізнавальних інтересів у навчально– ігровому середовищі. Дошкільне виховання. 2014. №10. С. 8-10.
- 36.Лурія А. Р. Розвиток конструктивної діяльності дошкільника. *Питання психології*. 2005. №7. С. 27–32.
- 37.Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія / Сергій Дмитрович Максименко – К.:ВидавництвоТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
- 38.Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку :наук. кер. З.П.Плохій. К.: АПН України, Інститут проблем виховання АПН України, 2016. 286 с.
- 39.Марусинець М. М. Розвиток пізнавальної активності. Дошкільне виховання. 2015. №11. С. 11-12.

40. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей в дитячому садку. Дисертація є монографією на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка»; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 43 с.
41. Назарець Л. М. Формування пізнавального інтересу учнів / Л. М. Назарець // Обдарована дитина: Науково-практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, батьків та дітей. – 2009. – №4. – С.61-65.
42. Науменко Т. С. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки : автореф. дис. ... канд. пед. наук за спец.: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Науменко Т. С. ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2008. – 21 с.
43. Національна доктрина розвитку освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
44. Ніколаєнко С. О. Організація дослідницько-пошукової діяльності з дошкільниками / С. О. Ніколаєнко. – К., 2006. – 35 с.
45. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності дитини. Початкова школа. 2017. № 8. С. 28.
46. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6 – 7-річного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.09. «Теорія навчання» / Ноздрова О.П. ; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2008. – 22 с. [sEP]
47. Особливості формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об'єднання : монографія / Окушко Т.К., Безпалько О.В., Петрочко Ж.В., Чорна К.І. . – Кіровоград : "Імекс-ЛТД", 2013. – 260 с.
48. Пеккер Т. В., Голлота Н.М., Терещенко О.П., Резніченко І.Ю. Програма розвитку конструктивних здібностей дітей дошкільного віку «ЛЕГО-конструювання». 2010. 52 с.
49. Пермінова Л. А., Рацкович Є. С. Педагогічні умови організації дитячого

- експериментування в дошкільному навчальному закладі: Методичний посібник. Херсон: видання МПП «Видавництво «ІТ», 2010. 160 с.
50. Пісоцька, Т. М. Розвиток пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами арт-терапії. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 81 с.
51. Позашкільна педагогіка: пошук і проблеми. /Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 20-24 вересня 2004 р.: Тези доповідей та виступів /Ред. кол.:С.В.Кириленко(керівник)та ін.– К.:СДО,2005.- 264 с.
52. Проводимо дослідно-експериментальну роботу в дошкільному навчальному закладі: покроковий алгоритм // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. - №7. – С. 8-10.<sup>[L]
[SEP]</sup>
53. Пшенична, Р. Особливості розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 226-229.
54. Рома О.Ю. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник. Київ : the LEGO Foundation, 2018. 44 с.
55. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей / Г. Смольникова // Дошкільне виховання. – 2013. – №3. – С.6-11.<sup>[L]
[SEP]</sup>
56. Словник української мови : в 11-ти томах / уклад.: Г. П. Їжакевич та ін. – Том 1. – К. : Наукова думка, 2012. – С. 583.
57. Стадник Г. А. Розвиток пізнавальної активності дошкільників в сім'ї. Київ : 2015. 124 с.
58. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / [Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна та ін.]; за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с

59. Суржанська В.А. Творчі завдання в роботі з дітьми старшого дошкільного віку : навч. посіб. для студ. факул. дош.вих.та вих. дит. дош. закл. Київ : Знання, 2003. 34 с.
60. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей-дошкільників у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 19.00.07. «Педагогічна та вікова психологія». ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 24 с.
61. Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 216 с.
62. Українське дошкілля. Програма розвитку дітей дошкільного віку / О. І. Білан та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
63. Улькіна Т. В. Розвиток пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових психотехнік: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ : Автореферат, 2006. 20 с.
64. Улькіна Т. В. Стан розвитку пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку у різному соціальному середовищі. Збірник наукових праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2014. Вип. 24. С. 102-106.
65. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків. : «Друкарня Мадрид», 2015. 330
66. Формуємо у дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П., Плохій З. П., Сидельникова О. Д., Старченко В. А., Терещенко О. П., Шелестова Л.

- В., Якименко Л. Ю. Київ: «Імекс-ЛТД», 2013. 260 с.
- 67.Фурман А.В. Сутність гри як учинення. — Тернопіль:Економічна думка, 2014. — 110 с.
- 68.Харченко Н. В. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ : Інформ.-видавн. центр т-ва «Знання» України, 2005. 20 с
- 69.Шаран О.В., Шаран В.Л., Стецьків М.С. Особливості використання lego-технології у процесі формування елементарних математичних уявлень у дітейдошкільного віку. URL http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/44/part_2/10.pdf
- 70.Щербина О. Я. Розвиток пізнавального інтересу старших дошкільників засобом пізнавальної книги математичного змісту. Укладання пізнавальної книги математичного змісту. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 72 с.
- 71.Юркевич В.С. Розвиток початкових рівнів пізнавальної потреби у дітей. Питання психології. 2008. No 2. С. 83–92.

ДОДАТОК

Додаток 1

Методика «Запам'ятай малюнки»

Методика призначена для визначення об'єму короткотривалої зорової пам'яті. В якості стимулів дитина отримує картинки та отримує інструкцію. Дорослий говорить їй про те, що вона має уважно роздивитися фігури та спробувати запам'ятати їх. А потім знайти на іншій картинці.

Час демонстрації картинки – 30 секунд. Після чого її прибирають з поля зору дитини і замість неї демонструють другу картинку.

Тривалість часу, який дитина використовує для пошуку фігур не має перевищувати 1,5 хвилини.

Висновки про рівень розвитку: 10 балів – дуже високий (дитина впізнала всі з дев'яти зображень менше ніж за 45 секунд); 8-9 балів – високий (дитина впізнала 7-8 зображень за час від 45 до 55 секунд); 4-7 бали – середній (дитина впізнала від 6 до 3 зображень за час від 55 до 75 секунд); 2-3 бали – низький (дитина впізнала 1-2 зображення за час від 75 до 85 секунд); 0-1 бал – дуже низький (дитина не впізнала ні одного зображення за 90 секунд і більше)

Методика «Знайди та викресли»

Методика призначена для визначення продуктивності та стійкості уваги. Дитині демонструється малюнок із зображенням геометричних фігур та пояснюється, що за сигналом вона повинна закреслювати ті фігури, які назве дорослий і робити це до тих пір, поки він не зупинить її. І так буде декілька разів.

Дитини працює 2,5 хвилини, протягом яких дорослий п'ять разів говорить слова «стоп» та «починай».

Під час обробки 43 результатів за спеціальною формулою вираховується показник продуктивності та стійкості уваги.

Висновки про рівень розвитку: 10 балів – продуктивність уваги дуже висока, стійкість уваги дуже висока (показник вищій, ніж 1,25); 8-9 балів – продуктивність уваги висока, стійкість уваги висока (показник в межах від 1 до 1,25); 4-7 балів – продуктивність уваги середня, стійкість уваги середня (показник в межах від 1,0 до

0,5); 2-3 бали – продуктивність уваги низька, стійкість уваги низька (показник в межах від 0,24 до 0,5); 0-1 бал – продуктивність уваги дуже низька, стійкість уваги дуже низька (показник в межах від 0 до 0,2).

Методика «Четвертий зайвий»

Методика використовується для дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини. Дошкільнику демонструється серія картинок, на яких зображено різні предмети. Йому потрібно уважно подивитися, визначити, який предмет зайвий та пояснити чому.

На вирішення задачі відводиться 3 хвилини.

Висновки про рівень розвитку: 10 балів – дуже високий (дитина впоралася із завданням менше, ніж за 1 хвилину, правильно назвавши та пояснивши свій вибір); 8-9 балів – високий (дитина впоралася із завданням за час від 1,5 до 2 хвилин); 4-7 бали – середній (дитина впоралася із завданням за час від 2 до 2,5 хвилин); 2-3 бали – низький (дитина впоралася із завданням за час від 2,5 до 3 хвилин); 0-1 бал – дуже низький (дитина за 3 хвилини не впоралася із завданням).

Методика «Керна-Йерасика»

Методика дозволяє визначити рівень розвитку дрібної моторики, рівень розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації, дозволяє виявити загальний рівень психічного розвитку, рівень розвитку мислення, уміння слухати, виконувати завдання за зразком, мимовільність психічної діяльності.

Складається з трьох завдань: копіювання прописними літерами, змальовування групи крапок, малювання чоловічої фігури.

Результат оцінюється за п'ятибальною системою. А потім вираховується сумарний підсумок за всіма трьома завданнями.

Інтерпретація результатів: 3-6 бали – дитина готова до шкільного навчання; 7-9 балів – середній рівень готовності до шкільного навчання; 9-11 балів – низький рівень готовності до шкільного навчання; 12-15 балів – дитина не готова до шкільного навчання та потребує додаткової діагностики інтелектуальних можливостей.

ДОДАТОК 2

Календарно-тематичний план проведення корекційно-розвивальної програми

Заняття 1

Мета заняття: Розвиток міміки, рухів; створення хорошого настрою; розвиток сприйняття, пам'яті, мислення, наочно-образного мислення

Назва вправ:

Знайомство: Гра «Сонечко і дощик» Гра «Дружба починається з посмішки» Гра «Збери пірамідку» Гра «Магазина» Гра «Що коїться»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 2

Розвиток сприйняття, тактильного сприйняття, уваги, пам'яті; активізація дітей, створення позитивної атмосфери.

Привітання

Гра «Де заховався зайчик?» Вправа «Вгадай на дотик, що це за предмет» Гра «Ніжки» Вправа «Я вмю»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 3

Розвиток міміки, рухів, створення хорошого настрою

Привітання

Гра «Каруселі» Гра «Мама посміхається» Гра «Склади картинку» Гра «Порівняй предмети». Гра «Чого не стало?» Вправа на дихання «Хто тихіше?»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 4

Розвиток уяви, пам'яті

Привітання

Гра «Надуваємо кульку» Гра «Найди помилку» Гра «Гаражі» Гра «Повітряні кульки» Гра «Чого не стало?» Вправа на дихання «Хто тихіше?»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 5

Розвиток мислення, уяви, слухового сприйняття, уваги, пам'яті

Привітання

Вправа «Вирізані клаптики» Вправа «Відгадай за голосом, на дотик» Гра «Веселий м'яч» Гра «Білий аркуш» Гра «Дзеркало» Гра «Розкажи зайчикові» Вправа на дихання «Осінній вітерець»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 6

Розвиток міміки, рухів; створення хорошого настрою; розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, мислення

Привітання

Гра «Ляльки танцюють» Гра «Зроби так» Гра «Так чи ні» Гра «Дзеркало» Гра «Роздивись і розкажи» Гра «У що можна з цим предметом гратися?» Вправа на дихання «Осінній вітерець»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 7

Розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, мислення;

Привітання

Гра «Подарунки» Гра «Зроби візерунок» Гра «Вгадай і назви» Гра «Що змінилося?» Гра «Хто я?» Вправа на дихання «Пограємося в тишу»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 8

Розвиток міміки, рухів; створення хорошого настрою; розвиток мислення, сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, мислення, фантазії

Привітання Гра «Хто до нас прийшов?» Етюд «Шалтай – Болтай» Гра «Хто я?» Гра «Хто розбудив ведмедика?» Гра «Біжіть до мене» Гра «Уяви і порівняй» Гра «Назви якомога більше предметів» Гра «Подарунки для ляльки»
Вправа на дихання «Пограємося в тишу»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 9

Розвиток пам'яті, мислення

Привітання

Гра «Хто найспостережливіший?» Гра «Їстівне – не їстівне» Гра «Веселий м'яч» Гра «Запам'ятай своє місце» Гра «Надуваємо кульку» Вправа на дихання «Хто тихіше?»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Заняття 10

Розвиток пам'яті, сприйняття, уяви, уваги

Привітання Гра «Подарунки» Гра «Що змінилося?» Гра «Зроби так» Вправа «Відгадай за голосом, на дотик» Гра «Дзеркало» Гра «Запам'ятай своє місце»
Вправа на дихання «Осінній вітерець»

Прощання

Кількість годин: 30 хв.

Робота з батьками

Анкета для батьків

1. Чи знання Ви, що у групі поглиблено займаються питаннями досвідчено експериментальної діяльності?
2. Чи цікавить Вас особисто дана проблема?
3. Чи відчуваєте Ви, що Ваша дитина виявляє інтерес до експериментування?
4. У чому виявляється?
  - Дитина багато розповідає про проведені досліди
  - Намагається експериментувати самостійно
  - Просить вас взяти участь у експериментах.
5. Чим можете допомогти групі в проведених дослідів? 6. Чи підтримуєте Ви проведену роботу з дослідно – експериментальної діяльності? 7. У чому виявляється?
  - Розмовляли з дитиною про експериментування.
  - Створюйте дитині умови для проведення дослідів удома.
  - Здійснюйте спостереження з дітьми за природними об'єктами.
  - Садите дерева.
  - Охороняєте природу.
8. Чи знайомите Ви свою дитину з правилами поведінки у природі?
Чи потрібно це робити?
9. У чому Вам потрібна допомога дитячого садка на цю тему?
10. Як оцінюєте роботу дитячого садка з цього питання?

Додаток 2

Методики дослідження допитливості

Методика «Вибір діяльності» (Прохорова)

Методика досліджує вподобаний вид діяльності, виявляє місце дитячого експериментування в уподобаннях дітей.

На картинках зображені діти, які займаються різними видами діяльності:

- ігрова
- читання книг;
- образотворча;
- дитяче експериментування;
- праця у Куточку природи;
- конструювання із різних матеріалів.

Дитині пропонується вибрати ситуацію, в якій він хотів би опинитися.

Послідовно робиться три вибори.

Усі три вибори фіксують у протоколі цифрами 1, 2, 3. За перший вибір зараховується 3 бали, за другий – 2 бали, за третій – 1 бал.

Висновок робиться за сумою виборів загалом за групою. Результати оформлюють у таблицю.

